

**Τ.Ε.Ι. Κρήτης
Σχολή Διοίκησης & Οικονομίας
Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.
ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΜΒΛΥΝΣΗΣ ΤΟΥΣ**

ΖΑΜΠΕΛΑ ΦΥΤΡΟΥ

Υπεύθυνος Καθηγητής

Α. ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ

Ηράκλειο 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδες
Πρόλογος	3
Κεφ. 1^ο Τα χαρακτηριστικά της Κρήτης	4
1.1 Γενικά χαρακτηριστικά της Κρήτης	5
1.2 Δημογραφικά & Πληθυσμιακά χαρακτηριστικά	6
1.2.1 Νομός Ηρακλείου	7
1.2.2 Νομός Χανίων	8
1.2.3 Νομός Ρεθύμνου	9
1.2.4 Νομός Λασιθίου	10
1.3 Στατιστικά στοιχεία του τουρισμού της Κρήτης	11
Κεφ. 2^ο Πολιτιστικό περιβάλλον	14
2.1 Αρχαιολογικοί χώροι	15
2.2 Μοναστήρια – Εκκλησίες	18
2.2.1 Μοναστήρια	18
2.2.2 Βυζαντινές και Βενετικές εκκλησίες	20
2.3 Παραδοσιακοί οικισμοί	21
2.3.1 Κάστρα – οχυρώσεις	21
2.3.2 Χαρακτηρισμένοι παραδοσιακοί οικισμοί και χαρακτηρισμένα τμήματα αστικών κέντρων	23
2.3.3 Νεότερα μνημεία	24
2.3.4 Αγροτικά μνημεία	25
2.4 Τοποθεσίες ιστορικού ενδιαφέροντος	25
2.5 Πολιτιστική υποδομή	26
2.5.1 Μουσεία	27
2.5.2 Πολιτιστικές εκδηλώσεις	28
2.5.3 Πολιτιστικές διαδρομές	29
2.6 Λαογραφία	30
2.6.1 Ήθη και Έθιμα	31

Κεφ. 3^ο Επιπτώσεις του τουρισμού στην κοινωνία και τον πολιτισμό	Σελίδες
	32
3.1 Γενικά	33
3.1.1 Κοινωνική δομή	34
3.1.2 Επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα	35
3.1.3 Πληθυσμιακή διάρθρωση	38
3.1.4 Αλληλεπίδραση μεταξύ τουριστών και ντόπιων	39
3.1.5 Κοινωνικές σχέσεις, τοπικές παραδόσεις	40
3.1.6 Πολιτιστική ταυτότητα	41
3.2 Επιμέρους κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στην Κρήτη	42
3.2.1 Μοντέλο της τουριστικής ανάπτυξης της εξεταζόμενης περιοχής	43
3.2.2 Πολιτική της τουριστικής ανάπτυξης	43
3.2.3 Προφίλ του τουρίστα	43
3.2.4 Επίπεδο εκπαίδευσης – δεξιοτήτων	44
Κεφ 4^ο Η σημερινή κατάσταση στον τουρισμό και προτάσεις για την ανάπτυξη του	49
4.1 Γενικά	50
4.2 Προτάσεις ανάπτυξης	52
Κεφ 5^ο Δυνατότητες και προοπτικές του τουρισμού στην Κρήτη	56
5.1 Γενικά	57
5.2 Έρευνα τουριστικής αγοράς στο νομό Χανίων	59
5.3 Ξενοδοχειακές μονάδες Κρήτης	65
Συμπεράσματα	68
Βιβλιογραφία	75

Πρόλογος

Ο Τουρισμός αποτελεί ένα βασικό πυλώνα της εθνικής μας οικονομίας, λόγω του μεγάλου αριθμού επιχειρήσεων και ατόμων που απασχολούνται σε αυτόν. Οι παγκόσμιες στατιστικές δείχνουν ότι την τελευταία δεκαετία ο μέσος ετήσιος ρυθμός τουριστικής αναπτύξεως σε παγκόσμιο επίπεδο εκτιμάται στο 4.3% και στην Ανατολική Μεσόγειο στο 7.1%. Είναι λοιπόν πέρα από κάθε αμφισβήτηση ότι ο τουρισμός σαν κλάδος οικονομικής δραστηριότητας, μπορεί κάτω από προϋποθέσεις να αποτελέσει σημαντικότατο παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης.

Ο κλάδος της τουριστικής βιομηχανίας διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην τοπική Κρητική οικονομία. Οι τουριστικές και σχετικές με τον τουρισμό επιχειρήσεις προσεγγίζουν το 50% του συνόλου των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην περιφέρεια Κρήτης αποτελώντας πλέον την κύρια συνιστώσα του Περιφερειακού εισοδήματος ενώ παρουσιάζουν σημαντικές δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης. Πέραν όμως της αυστηρά οικονομικής αποτίμησης του τουρισμού ως πηγής ανάπτυξης και εισοδημάτων και μάλιστα θεωρούμενου με την κυρίαρχη μορφή του, ως δηλαδή μαζικού θερινού παραθεριστικού τουρισμού, είναι σημαντικό και εξαιρετικά ενδιαφέρον να γίνει και η ειδικότερη αποτίμηση άλλης μορφής επιπτώσεων.

Στην μελέτη αυτή στόχος είναι η αποτίμηση των κοινωνικών και πολιτισμικών επιπτώσεων του τουρισμού στην Κρήτη και αποτολμάται η καταγραφή μέτρων και πολιτικών που είναι δυνατόν να συμβάλλουν στην άμβλυνση των επιπτώσεων αυτών στις κοινωνίες της περιοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

1.1 Γενικά χαρακτηριστικά της Κρήτης

Η λεκάνη της Μεσογείου αποτελεί τον τόπο που ξεκίνησε το σύγχρονο φαινόμενο της πρόσκαιρης μετακίνησης των ατόμων για αναψυχή. Σήμερα το 1/3 του ετήσιου αριθμού των τουριστικών αφίξεων παγκοσμίως κινείται στο χώρο της Μεσογείου.

Μέσα σε αυτόν τον τουριστικό χώρο, και μάλιστα ως κεντροβαρική και εμβληματική περιοχή, «κολυμπάει» η Κρήτη. Η απόσταση της από την Ευρώπη (100Km), από την Ασία (175Km) και από την Αφρική (300Km) την καθιστά ένα ιδιαίτερο προορισμό.

Η Κρήτη είναι το πέμπτο μεγαλύτερο νησί της «γηραιάς» θάλασσας, με έκταση 8.336 Km καλύπτοντας το 6.3% του συνόλου της Ελληνικής Επικράτειας.

Το συνολικό μήκος των ακτών της Κρήτης είναι 1.046 Km, μεγάλο τμήμα των οποίων προσφέρεται για αναψυχή. 80 διαφορετικές παραλίες του νησιού έχουν βραβευτεί με τη «γαλάζια σημαία».

Η μέση ημερήσια θερμοκρασία στην Κρήτη το καλοκαίρι είναι 28°C, ενώ το χειμώνα 13°C. Αντίστοιχα, η μέση σχετική υγρασία το καλοκαίρι φτάνει στο 57%, ενώ το χειμώνα στο 67%.

Αρχαιολογικές και Ανθρωπολογικές έρευνες έχουν αποδείξει την αδιάλειπτη παρουσία οργανωμένων κοινοτήτων στην Κρήτη ήδη από τις αρχές της Νεολιθικής Περιόδου (6.000 π.χ.).

Η Κρήτη διατηρεί μια από τις κορυφαίες θέσεις στην αύξηση του πληθυσμού της ανάμεσα σε όλες τις Ευρωπαϊκές Περιφέρειες. Από το 1991 έως το 2001 ο πληθυσμός της αυξήθηκε κατά 11.3%

Το διεθνές αεροδρόμιο Ηρακλείου «Νίκος Καζαντζάκης» είναι το πρώτο σε αριθμό αφίξεων πτήσεων Charters και το δεύτερο σε συνολική κίνηση σε ολόκληρη την Ελλάδα.

Το νησί αποτελεί έναν από τους πιο αγαπημένους τουριστικούς προορισμούς, καθώς κάθε χρόνο υποδέχεται το 20% των αφίξεων στην Ελλάδα από το εξωτερικό, ενώ αντίστοιχα διατηρεί το 25% των διανυκτερεύσεων.

Ξενοδοχειακά συγκροτήματα της Κρήτης βρίσκονται κάθε χρόνο σε κορυφαίες θέσεις στην παγκόσμια κατάταξη διεθνών οργανισμών.

Δεν είναι τυχαίο ότι από την Κρήτη ξεκίνησε η μεταπολεμική μορφή του τουρισμού σε όλη την Ελλάδα, όταν το 1964 κατασκευάστηκε στον Άγιο Νικόλαο Λασιθίου το πρώτο ξενοδοχειακό συγκρότημα. Όπως, δεν είναι τυχαίο ότι η Κρήτη καταλαμβάνει μια από τις δημοφιλέστερες θέσεις στις προτιμήσεις των ξένων επισκεπτών. Βασικός παράγοντας της έως τώρα τουριστικής ανάπτυξης της Μεγαλονήσου θεωρείται η γεωμορφολογία της. Η εξαιρετικά πλούσια εναλλαγή τοπίων (πεδιάδες, λόφοι, βουνά, οροπέδια, φαράγγια, χείμαρροι, σπήλαια, αμμουδιές, ακρωτήρια, όρμοι, φυσικά λιμάνια κ.α) και ο ιδανικός συνδυασμός ορεινών όγκων εξαιρετικού ενδιαφέροντος με τη θάλασσα, αποτελούν παγκόσμια γνωστούς πόλους έλξης και επιδρούν άμεσα και θετικά στην ψυχολογία των επισκεπτών-περιηγητών και θερινών τουριστών, βοηθώντας τους να εξουδετερώσουν την ένταση του σύγχρονου τρόπου ζωής.

Δεν είναι όμως, μόνο η γεωμορφολογία που της δίνει ένα συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι άλλων προορισμών, αλλά και η συνύπαρξη αρχαιολογικών μνημείων που το πέρασμα διαφορετικών πολιτισμών άφησε να κείτονται στην Κρητική γη. Η Κνωσός, η Φαιστός, η Ζάκρος, η Γόρτυνα, τα μοναστήρια τα ενετικά κάστρα και τείχη αλλά και οι τούρκικες γειτονιές αποτελούν αδιάψευστους μάρτυρες της προϊστορικής, κλασικής, ελληνιστικής, ρωμαϊκής, βυζαντινής εποχής αλλά και της ενετικής και τουρκικής περιόδου κατοχής.

Σε όλα τα παραπάνω έρχεται να προστεθεί το σημαντικότερο ίσως πλεονέκτημα, αυτό του ιδιαίτερου φιλόξενου και ανυπότακτου Κρητικού πνεύματος που καθιστά την Κρήτη την «ναυαρχίδα του Ελληνικού τουρισμού».

1.2 Δημογραφικά και πληθυσμιακά χαρακτηριστικά

Ο πληθυσμός της περιφέρειας Κρήτης ανέρχεται στους 601.239 κατοίκους, δηλαδή το 5,5% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Ο αστικός πληθυσμός

καταλαμβάνει περίπου το 42%, ο αγροτικός το 46% και ο ημιαστικός το 12% του συνολικού πληθυσμού.

Συνολικά από το 1961 έως σήμερα έχει σημειώσει αύξηση της τάξης του 24,4%. Η αύξηση κρίνεται σχετικά μικρή διότι:

- Το αντίστοιχο επίπεδο της χώρας είναι αρκετά υψηλότερο (30,4%).
- Δεν είναι ισόρροπα κατανεμημένα αλλά χαρακτηρίζει τα μεγάλα αστικά κέντρα και τα αστικού τύπου κέντρα της ενδοχώρας. Συγκεκριμένα το Ηράκλειο εμφανίζει πολύ μεγάλη πληθυσμιακή αύξηση της τάξης του 52,8%, ενώ το Λασιθί, φαίνεται ότι παραμένει πληθυσμιακά στάσιμο (8,4%). Στο Ρέθυμνο επίσης ήταν +18,6 και στα Χανιά +13,8%.

Ειδικότερα, από την επεξεργασία των στατιστικών δεδομένων προκύπτει ότι:

- Σε επίπεδο δημοτικών διαμερισμάτων, πληθυσμιακή αύξηση εντοπίζεται σε αυτά που βρίσκονται στο βόρειο τμήμα του νησιού, ενώ αντίθετα, μείωση στα Δ.Δ. της ενδοχώρας και ιδιαίτερα των ορεινών όγκων.
- Σε επίπεδο οικισμών, η εικόνα είναι η ίδια, με εξαίρεση τις έδρες των δήμων και ορισμένων άλλων αστικού τύπου οικισμών της ενδοχώρας οι οποίοι εξυπηρετούν μικρότερους γειτονικούς.

Αναλυτικά για κάθε νομό παρατηρούνται τα παρακάτω:

1.2.1 Νομός Ηρακλείου

- Πολύ μεγάλη πληθυσμιακή αύξηση καταγράφεται στους Δήμους Γαζίου (269%), Νέας Αλικαρνασσού (122,1), Χερσονήσου (110,5%), Ηρακλείου (99,3), Μαλλίων (93,6%), Γουβών (89,7) και Τεμένους (88,3%). Στο σύνολο τους οι Δήμοι αυτοί βρίσκονται στο βόρειο άξονα του νομού, διατρέχονται από το ΒΟΑΚ, έχουν άμεση πρόσβαση σε διοικητικές και άλλες υπηρεσίες και είναι πολύ ανεπτυγμένοι τουριστικά (εξαίρεση ο δήμος Τεμένους).
- Μικρότερη αύξηση καταγράφεται στους δήμους Αρχανών (16,1%) και Μοιρών (16,6). Και οι δύο είναι αγροτικοί και με μικρή αλλά διαρκώς αυξανόμενη τουριστική ζήτηση. Ο πρώτος λόγος της γειννίασης με το Ηράκλειο και της ιστορικής και πολιτισμικής του φυσιογνωμίας, ο δεύτερος λόγω του διοικητικού και οικονομικού ρόλου στην ευρύτερη περιοχή.

- Σε όλους τους υπόλοιπους δήμους σημειώνεται πληθυσμιακή αποδυνάμωση που σε πολλές περιπτώσεις είναι ιδιαίτερα έντονη (Τύλισος, Βιάννος, Αστερούσα, Γοργολαίни, Γόρτυνα, Επισκοπή, Καστέλι).

	1961	1971	1981	1991	2001	% Μεταβολή πληθυσμού 1961 2001
ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ	70.937	64.699	69.769	71.279	76.915	8,4
ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	192.562	195.223	226.427	245.166	292.489	52,8
ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ	68.969	60.178	61.866	69.392	81.936	18,6
ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ	131.061	119.797	125.856	133.774	149.899	13,8
ΚΡΗΤΗ	463.529	439.897	483.918	519.611	601.239	24,4
ΕΛΛΑΔΑ	8.388.553	8.768.641	9.740.417	10.259.900	10.939.605	30,4

ΠΗΓΗ : ΕΟΤ, επεξεργασία στοιχείων

1.2.2 Νομός Χανίων

- Συνολικά ο πληθυσμός του Νομού Χανίων αυξήθηκε κατά 13,8%.
- Συγκριτικά με τη δημογραφική αύξηση σε περιφερειακό επίπεδο ο νομός Χανίων έχει χαμηλή μεταβολή. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι 18 στους 25 δήμους του Νομού καταγράφουν πληθυσμιακή μείωση και σε 11 από αυτούς πολύ μεγάλη μείωση. Μόνο έξη σημειώνουν αύξηση και οι τέσσερις από αυτούς βρίσκονται στο βόρειο άξονα του νησιού.

Ειδικότερα:

- Πολύ μεγάλη αύξηση πληθυσμού από το 1961 έως σήμερα, καταγράφεται στους Δήμους Ελευθερίου Βενιζέλου (307,9%), Ακρωτηρίου (178,9%), Νέας Κυδωνίας (119,9%), Θερίσσου (46,1%), και Χανίων (38%). Όλοι (με την

εξαίρεση του δήμου Θερίσου) βρίσκονται στο βόρειο τμήμα του Νομού και είναι τουριστικά ανεπτυγμένοι.

- Μικρότερη αύξηση παρουσιάζουν οι Δήμοι Σούδας και Πελεκάνου. Ο Δήμος Πελεκάνου είναι ο μόνος δήμος του νομού που βρίσκεται στο νότιο τμήμα και σημειώνει θετική μεταβολή. Η τελευταία ωστόσο οφείλεται αποκλειστικά στην πληθυσμιακή αύξηση του Δ.Δ. Παλαιόχωρας (34,7%) η οποία με τη σειρά της οφείλεται στην εντυπωσιακή αύξηση (κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες) του παραλιακού και τουριστικά αναπτυγμένου οικισμού της Παλαιόχωρας (πάνω από 100%).
- Όλοι οι υπόλοιποι οικισμοί, ιδιαίτερα του κεντρικού και βορειοδυτικού τμήματος του Νομού καταγράφουν πολύ μεγάλη μείωση του πληθυσμού (κατά μέσο όρο -32%).

1.2.3 Νομός Ρεθύμνου

- Ο Νομός Ρεθύμνου εμφανίζει αύξηση 18,6%, μικρή συγκριτικά με τα επίπεδα της Περιφέρειας και της Ελλάδας γενικότερα.
- Πολύ μεγάλη αύξηση καταγράφεται στους Δήμους Ρεθύμνου, ως έδρα του νομού, στο Δήμο Ανωγείων, λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα της περιοχής και στο Δήμο Ν. Φωκά.
- Μικρή αύξηση παρουσιάζεται στους Δήμους Φοίνικα, λόγω της τουριστικής ανάπτυξης των νοτίων παραλίων, και στους Δήμους Αρκαδίου και Λαππαίων.
- Πολύ μεγάλη μείωση δεν καταγράφεται σε κανένα δήμο.
- Σχεδόν σταθερά κινείται ο πληθυσμός του Δήμου Γεροπόταμου.
- Μείωση καταγράφεται στους υπόλοιπους δήμους: Κουκούλωνα, Συβρίτου, Κουρητών και Λάμπης.

1.2.4 Νομός Λασιθίου

Τη χαμηλότερη από όλους τους νομούς πληθυσμιακή μεταβολή παρουσιάζει ο Νομός Λασιθίου (8,4%). Φαινομενικά ο πληθυσμός κινείται από σταθερά προς ανοδικά επίπεδα. Μια προσεκτική ωστόσο παρατήρηση των στατιστικών στοιχείων, αποκαλύπτει ότι σημαντική αύξηση καταγράφεται μόνο στους μεγάλους και τουριστικά αναπτυγμένους οικισμούς, ενώ όλοι οι υπόλοιποι φθίνουν με γοργούς ρυθμούς. Πιο συγκεκριμένα:

- Οι δήμοι Αγίου Νικολάου και Ιεράπετρας καταγράφουν πολύ μεγάλη αύξηση της τάξης του 187,2% και 133,1% αντίστοιχα. Η αύξηση αυτή ωστόσο διαμορφώνεται στα επίπεδα αυτά λόγω των οικισμών του Αγίου Νικολάου και της Ελούντας (Δήμου Α. Νικολάου) και της Ιεράπετρας, της ανατολής, της Παχιάς Άμμου και του Αγίου Ιωάννη (Δήμου Ιεράπετρας). Όλοι οι υπόλοιποι οικισμοί συρρικνώνονται με ταχείς ρυθμούς.
- Πολύ μεγάλη μείωση καταγράφεται στους δήμους Λεύξης (-36,9%), Νεάπολης (-46,5%) και Οροπεδίου Λασιθίου (-50,3%). Εδώ, κανένας οικισμός δεν έχει αυξήσει τον πληθυσμό του μέχρι σήμερα (σημείο αναφοράς το 1961). Η εξέλιξη είναι ανησυχητική, ιδιαίτερα για την περίπτωση των δύο τελευταίων δήμων οι οποίοι διαθέτουν στοιχεία που θα περίμενε κανείς να έχουν συμβάλει αν όχι στην αύξηση, τουλάχιστον στη συγκράτηση του πληθυσμού τους. Συγκεκριμένα η μεν Νεάπολη εκτείνεται και στο βόρειο άξονα του νησιού και διαθέτει μεγάλο αριθμό διοικητικών, οικονομικών και κοινωνικών υπηρεσιών, το δε οροπέδιο αποτελεί αναμφίβολα τουριστικό πόλο και σημείο προσέλκυσης μεγάλου αριθμού διερχόμενων τουριστών.
- Σχεδόν σταθερή μεταβολή έχουν οι υπόλοιποι δήμοι, Ιτάνου, Σητείας και Μακρύ Γιαλού. Και σε αυτές τις περιπτώσεις ωστόσο, ο πληθυσμός συγκρατείται στις έδρες και στους μεγάλους οικισμούς τους (Παλαίκαστρο, Σητεία και Πεύκοι) ενώ οι υπόλοιποι ερημώνουν σταδιακά.

1.3 Στατιστικά στοιχεία του τουρισμού της Κρήτης

Η Κρήτη σήμερα διαθέτει σημαντικές, μεγάλες, υψηλών τάξεων ξενοδοχειακές μονάδες, όπως φαίνεται από τον πίνακα 1. Το μερίδιο των μονάδων πολυτελείας και Α τάξης στο σύνολο των ξενοδοχείων ήταν 14,5% το 2002, αλλά το αντίστοιχο μερίδιο στο σύνολο των κλινών ήταν 39,1%, γεγονός που δείχνει ότι το μέσο μέγεθος των μονάδων αυτών είναι μεγαλύτερο από το σύνολο των ξενοδοχείων της Κρήτης. Το 1999 τα μερίδια κλινών των τεσσάρων Νομών είχαν διαμορφωθεί με το νομό Ηρακλείου να βρίσκεται στην πρώτη θέση με 46%, το νομό Ρεθύμνης να ακολουθεί με 19%, το νομό Χανίων με 17.8% και τέλος το νομό Λασιθίου με 17%. Χαρακτηριστικό επίσης είναι ότι το 2002 το 68% των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών πραγματοποιούνται σε ξενοδοχεία πολυτελείας (13,92%) και Α τάξης (54,31%).

Πίνακας 1: Το Ξενοδοχειακό Δυναμικό της Κρήτης: 2002

Τάξη	Μονάδες	Κλίνες	Μέσο Μέγεθος
ΑΑ	21	10.247	248
Α	177	36.947	209
Β	284	27.880	98
Γ	728	40.492	56
Δ&Ε	156	5.100	33
Σύνολο	1.366	120.666	88

Πηγή: Περιφέρεια Κρήτης (2003)

Οι συνολικές διανυκτερεύσεις τουριστών στην Κρήτη παρέμειναν σχεδόν στάσιμες μεταξύ 2000 και 2002, σε περίπου 12 εκ. διανυκτερεύσεις, σύμφωνα με τον πίνακα 2. Ωστόσο, έχει σημειωθεί κάμψη έναντι του 1999, όταν ανήλθαν σε 13,1 εκ. Τη μερίδα του λέοντος κατέχει ο νομός Ηρακλείου τόσο για τις διανυκτερεύσεις αλλοδαπών, όσο και για τις διανυκτερεύσεις ημεδαπών όπως καταγράφονται στους πίνακες 3 και 4 αντίστοιχα. Επίσης τον πίνακα 2 παρατηρείται ότι την τριετία 1998-2000 τη δεύτερη θέση σε διανυκτερεύσεις αλλοδαπών καταλαμβάνει το Ρέθυμνο ακολουθούμενα από τα Χανιά και το Λασιθί.

Κατάταξη που αντιστρέφεται τη διετία 2001-02 για το νομό Χανίων και Ρεθύμνου. Ενώ, όσο αφορά την κατάταξη των νομών από τις διανυκτερεύσεις ημεδαπών για όλη τη πενταετία 1998-02 η κατάταξη παραμένει η ίδια, με το Ηράκλειο να κατέχει την πρώτη θέση και να ακολουθούν τα Χανιά, το Λασιθί και το Ρέθυμνο, που παρά το γεγονός ότι κατέχει την τελευταία θέση στην τουριστική

κατάταξη των νομών, τα τελευταία δύο χρόνια παρουσιάζει μια ικανοποιητική αύξηση των ημεδαπών διανυκτερεύσεων (Πίνακας 4).

Πίνακας 2: Οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών στην Κρήτη

<u>Έτος</u>	<u>Διανυκτερεύσεις</u>	<u>%Μεταβολή</u>
1998	11.830.707	2,9
1999	13.116.526	10,9
2000	12.457.367	-5,0
2001	12.579.897	1,0
2002	12.206.133	-3,0

Πηγή: ΕΟΤ και Περιφέρεια Κρήτης

Πίνακας 3: Οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών κατά Νομό

<u>Νομός</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>
Χανίων	1.780.763	2.058.706	1.982.430	2.388.243	2.052.486
Ρεθύμνης	1.992.442	2.239.607	2.055.892	2.015.480	2.125.359
Ηρακλείου	5.437.006	5.913.645	5.756.873	5.496.907	5.368.667
Λασιθίου	1.780.079	2.038.519	1.846.506	1.771.283	1.780.222
Σύνολο	10.990.290	12.250.477	11.641.701	11.671.913	11.326.222

Πηγή: ΕΟΤ και Περιφέρεια Κρήτης (2003)

Πίνακας 4: Οι διανυκτερεύσεις ημεδαπών κατά νομό

<u>Νομός</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>
Χανίων	283.122	296.134	263.278	308.246	286.432
Ρεθύμνης	90.115	83.326	88.399	120.626	110.473
Ηρακλείου	349.457	361.586	332.542	342.903	346.161
Λασιθίου	117.723	125.003	131.447	136.209	136.845
Σύνολο	840.417	866.049	815.666	907.984	879.911

Πηγή: ΕΟΤ και Περιφέρεια Κρήτης (2003)

Η συντριπτική πλειονότητα των διανυκτερεύσεων αφορά τους αλλοδαπούς τουρίστες, το ποσοστό συμμετοχής των οποίων, στο σύνολο των διανυκτερεύσεων, κυμάνθηκε περί το 93% την τελευταία πενταετία. Μικρή ωστόσο, είναι η συμμετοχή της Κρήτης στο μερίδιο του εσωτερικού τουρισμού σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα όπως περιγράφεται στον πίνακα 5 για το έτος 2000.

Σε πανελλαδικό επίπεδο το ¼ των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών στην Ελλάδα αντιστοιχεί στην Κρήτη, ενώ όσο αφορά της διανυκτερεύσεις των ημεδαπών η Κρήτη κατέχει το 1/20 περίπου της εγχώριας αγοράς.

Πίνακας 5: Διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχεία (2000)

	%Επί του				
	Κρήτη	%Κρήτη	Συνόλου	Ελλάδα	%Ελλάδα
Ημεδαποί	815.666	6,55%	5,44%	14.983.243	24,32%
Αλλοδαποί	11.641.701	93,45%	24,96%	46.636.293	75,68%
Σύνολο	12.457.367	100%	20,22%	61.619.536	100%

Πηγή: Περιφέρεια Κρήτης (2003)

Όσον αφορά την πληρότητα των καταλυμάτων για την περίοδο 2000-02, σύμφωνα με τον πίνακα 6, παρατηρείται μια φθίνουσα πορεία σε ότι αφορά την πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων, με το νομό Χανίων να εμφανίζει τη μεγαλύτερη σταθερότητα.

Πίνακας 6: Πληρότητα Καταλυμάτων 2000-2002

	2000	2001	2003
N. Ηρακλείου	83,28	76,01	77,08
N. Λασιθίου	72,98	66,63	65,77
N. Ρεθύμνης	86,07	79,01	77,33
N. Χανίων	73,14	77,10	73,43
ΚΡΗΤΗ	79,94	75,12	74,41

Πηγή: Περιφέρειας Κρήτης (2003)

Παρόλα αυτά η Κρήτη διατηρεί τα υψηλότερα ποσοστά πληρότητας σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα με μέσο ποσοστό πληρότητας 63,46%.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.1 Αρχαιολογικοί χώροι

Μινωικές αρχαιότητες

Σε ολόκληρη την Κρήτη συναντά κανείς μνημεία των πόλεων που ήκμασαν πριν από 4.000 χρόνια. Παγκοσμίως γνωστός ο Μινωικός πολιτισμός άφησε τη σφραγίδα του σε πληθώρα από σημαντικά μνημεία, πόλεις και ανάκτορα που οι ανασκαφικές έρευνες φέρνουν διαρκώς στην επιφάνεια. Οι μεγαλύτερες και οι πιο σημαντικές Μινωικές πόλεις βρισκόταν σχεδόν πάντα σε επαφή με τη θάλασσα, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζουν μεγαλύτερη πυκνότητα στην ανατολική Κρήτη.

Οι πιο σημαντικές είναι:

- Τα ανάκτορα και το μινωικό οικισμό της Κνωσού. Ήταν το σπουδαιότερο ανάκτορο της Κρήτης από άποψη στρατηγικής θέσης και ρόλου.
- Τα ανάκτορα της Φαιστού, των Μαλλίων, της Ζάκρου.
- Τις μινωικές πόλεις στα Γουρνιά, στα Μάλλια, στη Ζάκρο.
- Το μινωικό μέγαρο στο Ζώμινθο κ.α.

Οι μεγάλες αυτές πόλεις διέθεταν παράλληλα και από ένα τουλάχιστον ορεινό παραγωγικό κέντρο ζωτικής σημασίας για την προμήθεια σημαντικών πρώτων υλών (μαλλί, μέλι κ.α.). Έτσι δεν είναι λίγα τα Μινωικά κέντρα που ήκμασαν και στην ορεινή ενδοχώρα. Αναφέρονται χαρακτηριστικά:

- Τα Μινωικά μέγαρα του Σκλαβόκαμπου, της Αγίας Ειρήνης στον Κρουσώνα, των Κουρτών στο Ζαρό, της Συβρίτου.
- Τα αναρίθμητα Ιερά Κορυφής που αναπτύχθηκαν σε όλες τις κορυφές των βουνών της Κρήτης και που σε πολλές περιπτώσεις ταυτίζονται σήμερα με τη χριστιανική λατρεία δίδοντας τη θέση τους σε μικρά ξωκλήσια.
- Τα αναρίθμητα αρχαιολογικά ευρήματα σε όλα σχεδόν τα οριζόντια σπήλαια των βουνών του νησιού, αποδεικνύουν το σημαντικό λατρευτικό τους ρόλο και τη θέση που κατείχαν στην Μινωική θρησκεία.

Ελληνικοί και ρωμαϊκή αρχαιολογικοί χώροι

Με την παρακμή του μινωικού πολιτισμού και του μινωικού συστήματος χωρικής και πολιτικής οργάνωσης επέρχεται μια νέα τάξη πραγμάτων στην Κρήτη. Σε αντίθεση με τις παραθαλάσσιες μεγάλες μινωικές πόλεις, τα μεγαλύτερα οικιστικά

κέντρα, κυρίως της αρχαϊκής περιόδου, βρίσκονται στον ορεινό χώρο, χωροθετημένα σχεδόν σ' ολόκληρη την περιφέρεια των κύριων ορεινών όγκων.

Οι γνωστές αρχαίες πόλεις αυτής της περιόδου, χαρακτηρίζονται από το εκπληκτικό φυσικό περιβάλλον και τις οχυρές θέσεις στις οποίες οικοδομούνται, δημιουργώντας ταυτόχρονα και τις ρίζες του λαϊκού και παραδοσιακού πολιτισμού που επιβιώνει μέχρι τις μέρες μας. Είναι η εποχή των πόλεων – κρατών οι οποίες είτε πολεμούν μεταξύ τους είτε συμπράττουν για την αντιμετώπιση κοινών εχθρών. Οι πόλεις της περιόδου αυτής έχουν ακροπόλεις με σαφή αμυντικό χαρακτήρα όπως:

- Η Γόρτυνα, η Λύκτος και η Ριζηνία στον Ψηλορείτη.
- Η Δρήρος η Λατώ και η Πραισός στο ανατολικό τμήμα του Νομού Λασιθίου.
- Η Λατώ, η Σύμη στα Λασιθιώτικα όρη
- Τα Φαλάσερνα, η Λάπα, η Άπτερα, η Έλυρτος, η Λίσσος, η Τάρα, η Ποικίλασος, η Πολυρηνεία κ.α. στη δυτική Κρήτη.

Κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους η Κρήτη γνώρισε ιδιαίτερη ακμή με πρωτεύουσα τη Γόρτυνα ενώ σημαντικές υπήρξαν οι πόλεις: Κυδωνία, Κίσσαμος, Φαλάσερνα, Πολυρηνεία, Άπτερα, Λάπα, Σύβριτος, Ελεύθερνα, Αξός, Λύκτος, Χερσόνησος και Ιεράπετρα. Την ίδια περίοδο πραγματοποιούνται πολλά και σημαντικά δημόσια έργα όπως τα υδραγωγεία της Γόρτυνας, της Λύκτου και της Χερσονήσου.

Φυσικά δεν εξαντλείται στην παρούσα μελέτη η καταγραφή τόσο σημαντικών αρχαιολογικών θέσεων αυτής της μεγάλης ιστορικής περιόδου. Η αποτύπωση της πραγματικής τους εικόνας και κατάστασης είναι ιδιαίτερα δύσκολη, διότι πέραν από τους επίσημα κηρυγμένους αρχαιολογικούς χώρους, η ευθύνη των οποίων περιέρχεται στις κατά τόπους Εφορείες Προϊστορικών και Κλασσικών Αρχαιοτήτων, μεγάλος είναι ο αριθμός των αρχαιολογικών χώρων οι οποίοι δεν έχουν χαρακτηριστεί ακόμη ως τέτοιοι. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις, έχουν εντοπιστεί ανασκαφεί αρχαιότητες σε ευρύτερους αρχαιολογικούς χώρους και σε μνημειακά σύνολα όπου οι γαίες δεν έχουν ακόμη απαλλοτριωθεί και οι ιδιοκτήτες δεν έχουν αποζημιωθεί ώστε να προχωρήσει το αρχαιολογικό έργο.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Κρήτης έχει εκπονήσει ερευνητικό πρόγραμμα το οποίο περιλαμβάνει αρχείο με 5.000 θέσεις περίπου. Παράλληλα, το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων υλοποιεί το πρόγραμμα «Δίκτυο Αρχαιολογικών Χώρων της Κρήτης», το οποίο περιλαμβάνει την

τοποθέτηση ενημερωτικών πινακίδων σε επιλεγμένους αρχαιολογικούς χώρους με στόχο την καλύτερη προβολή και αξιοποίησή τους.

Στον παρακάτω χάρτη αποτυπώνονται οι αρχαιολογικοί χώροι της Περιφέρειας Κρήτης οι οποίοι είτε είναι οργανωμένοι κατάλληλα για την υποδοχή τουριστών είτε θεωρούνται σε εθνικό και διεθνές επίπεδο ως οι περισσότερο σημαντικοί (από άποψη φήμης και επισκεψιμότητας).

Από το σύνολο των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων ορισμένοι χαρακτηρίζονται από τις επετηρίδες της Ε.Σ.Υ.Ε. ως «μείζονος σημασίας». Πρόκειται για τους αρχαιολογικούς χώρους που ανταποκρίνονται στα κάτωθι κριτήρια:

- i. Είναι κηρυγμένοι.
- ii. Εποπτεύονται από το Υπουργείο Πολιτισμού.
- iii. Έχουν τις κατάλληλες υποδομές και οργάνωση για την υποδοχή επισκεπτών.
- iv. Καταβάλλεται δικαίωμα εισόδου.
- v. Παρουσιάζουν υψηλούς δείκτες επισκεψιμότητας συγκριτικά με άλλους σε εθνικό επίπεδο.

Ως χώροι «μείζονος σημασίας» καταγράφονται οι εξής:

- Για το νομό Ηρακλείου: Γόρτυνα, Κνωσός, Τύλισσος, Φαιστός, Φρούριο Λιμένος Ηρακλείου Κούλε, Αγία Τριάδα Φαιστού και Ανάκτορο Μαλλίων.
- Για το νομό Λασιθίου: Σπήλαιο Ψυχρού, και Ανάκτορο Ζάκρου.

Οι νομοί Χανίων και Ρεθύμνου απουσιάζουν από τις επετηρίδες της Ε.Σ.Υ.Ε. με συνέπεια την απουσία επαρκών και έγκυρων στοιχείων σχετικά με την επισκεψιμότητα στους χώρους αυτούς.

ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ				
	Επισκέπτες		Εισπράξεις	
Όνομασία	1999	2000	1999	2000
Γόρτυνα	112.979	112.690	85.685	82.684
Κνωσός	656.672	639.843	960.071	925.266
Τύλισσος	2.570	2.465	1.240	1.187
Φαιστός	144.243	142.662	165.881	160.240
Κούλες	19.680	22.398	9.100	10.824
Αγία Τριάδα Φαιστού	14.653	14.201	7.167	6.926
Ανάκτορο Μαλλίων	50.409	52.055	34.095	39.562
Μάταλα	37.919	40.849	18.888	20.231
ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ				
Σπιναλόγκα	-	70.299	-	34.326
Λατώ	-	-	-	-

Σπήλαιο Ψυχρού	106.874	99.267	84.581	78.495
Ανάκτορο Ζάκρου	20.080	18.236	9.813	8.944
Χώρος Γουρνιών	16.256	13.885	8.029	6.783

ΠΗΓΗ : ΕΣΥΕ, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων

Είναι αξιοσημείωτο ότι ενώ οι επισκέψιμοι αρχαιολογικοί χώροι στην Κρήτη είναι πολλοί, το ενδιαφέρον ή / και των τουριστικών πρακτόρων επικεντρώνεται σε πολύ λιγότερους (Κνωσός, Φαιστός, Γόρτυνα, σπήλαιο Ψυχρού). Σημαντική απειλή για τους χώρους αυτούς είναι η υποβάθμισή τους, κυρίως λόγω της μεγάλης επισκεψιμότητας και της μη εφαρμογής συστήματος διαχείρισης επισκεπτών με συνέπεια την υπέρβαση, συχνά, της «αντοχής» τους. Στο πλαίσιο του σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης της Κρήτης, η εφαρμογή δεικτών και μεθόδων φέρουσας ικανότητας θα έχει κεντροβαρικό ρόλο και θα αποτελέσει τη βάση για μια αειφόρο τουριστική ανάπτυξη.

2.2 Μοναστήρια – Εκκλησίες

Η ιστορία της Κρήτης, ήδη από την αρχαιότητα είναι συνδεδεμένη με τη θρησκευτική ζωή και κατά νεότερους χρόνους με τη χριστιανική πίστη. Εκφράσεις της αποτελούν τα μοναστήρια και οι εκκλησίες που κοσμούν σήμερα με την αρχιτεκτονική τους και την ιστορική τους σημασία κάθε γωνιά της Κρήτης και αποτελούν αναμφίβολα σημαντικά τουριστικά θέλγητρα.

2.2.1 Μοναστήρια

Η χριστιανική θρησκεία της Κρήτης τοποθετείται περίπου τον 6^ο με 7^ο αιώνα μ.Χ. Ωστόσο από το 10^ο και έπειτα αιώνα τα χριστιανικά μνημεία πολλαπλασιάζονται. Είναι η περίοδος που οικοδομούνται ναοί και σύμφωνα με τη βυζαντινή αρχιτεκτονική, ενώ παράλληλα διαδίδεται και η βυζαντινή τέχνη. Την περίοδο αυτή χαράσσεται ο δρόμος της Κρητικής Ζωγραφικής Σχολής. Η πλειοψηφία των μοναστηριών γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση κατά τη Βυζαντινή και Βενετική περίοδο και συχνά αναδείχθηκαν σε κέντρα του ελληνικού πολιτισμού. Τα μοναστήρια, στο σύνολο τους άσκησαν ουσιαστικό ρόλο στην τοπική ιστορία ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας καθώς αποτέλεσαν καταφύγιο και ορμητήριο επαναστατών, γεγονός που αποτέλεσε και τη βασική αιτία καταστροφής τους. Κορυφαίο παράδειγμα αυτής της περιόδου είναι η Μονή Αρκαδίου, η οποία αποτελεί σύμβολο της κρητικής ιστορίας. Σήμερα σώζονται πολλά από αυτά τα μοναστήρια, παρά τις φθορές που υπέστησαν από φυσικές καταστροφές και λεηλασίες.

Από αρχιτεκτονική άποψη τα περισσότερα μοναστήρια υιοθέτησαν τη δόμηση φρουριακής μορφής για πρακτικούς λόγους. Μοναστήρια, τα οποία καταστράφηκαν, στη συνέχεια ξαναχτίστηκαν και σήμερα αποτελούν σημαντικά δείγματα εξέλιξης της θρησκευτικής αρχιτεκτονικής. Πολλά από αυτά λειτουργούν εξακολουθώντας να ασκούν ουσιαστικό ρόλο με ενεργή δράση στο τοπικό γίγνεσθαι. Τα περισσότερα ενεργοποιούνται κυρίως στον τομέα των παραδοσιακών δραστηριοτήτων, συμβάλλοντας έτσι στη διατήρηση και εξέλιξη της πολιτιστικής παράδοσης και λαογραφίας του νησιού ενώ κάποια άλλα διατηρούν το ρόλο τους ως μόχλοι τοπικής ανάπτυξης. Αναφέρονται χαρακτηριστικά:

- Το μοναστήρι της Βιδιανής, στο Οροπέδιο Λασιθίου, το οποίο ανακαινίζεται μέσω χρηματοδότησης της κοινοτικής πρωτοβουλίας, με στόχο να φιλοξενήσει στις εγκαταστάσεις του παράρτημα του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας της Κρήτης.
- Η Μονή Τόπλου στο Δήμο Ιτάνου Λασιθίου στις οποίες τις εκτάσεις καλλιεργούνται, παράγονται και συσκευάζονται βιολογικά προϊόντα ενώ παράλληλα προγραμματίζεται η δημιουργία και λειτουργία Συνεδριακού Κέντρου και καταλυμάτων με στόχο την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στη περιοχή (συνεδριακού και οικολογικού).
- Η Μονή Τιμίου Προδρόμου Ατάλις Μπαλί, η οποία ενώ είχε ερημώσει και διαβρωθεί από την πάροδο του χρόνου, το 1983 ο μοναχός Άνθιμος σε συνεργασία με τον ΕΟΤ και την Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων ασχολήθηκε μεθοδικά με την αναστήλωση του μοναστηριού και του ξαναέδωσε ζωή.
- Η Μονή της Αγίας Ειρήνης. Πρόκειται για ένα από τα αρχαιότερα μοναστήρια της Κρήτης (χτίστηκε το 981) το οποίο σήμερα αποτελεί κέντρο παραδοσιακών κεντημάτων και αγιογραφίας.
- Η Μονή Καλυβιανής. Από αρχιτεκτονική άποψη δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Πρόκειται για ένα πολύ δραστήριο μοναστήρι στο οποίο λειτουργεί ορφανοτροφείο, μουσείο και εκτροφείο ζαρκαδιών.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί η περίπτωση του Ινστιτούτου Ελιάς και Υποτροπικών Φυτών, το οποίο σε συνεργασία με τις μητροπόλεις και τις Ιερές Μονές της Κρήτης ξεκινάει μια αξιόλογη πρωτοβουλία για την υιοθέτηση βιολογικών τρόπων καλλιέργειας και τη δημιουργία πρότυπων οικολογικών αγροκτημάτων.

2.2.2 Βυζαντινές και Βενετικές Εκκλησίες

Όπως προκύπτει από μαρτυρίες και καταγραφές υπολογίζεται ότι οι Βυζαντινές και Βενετικές εκκλησίες στην Κρήτη ανέρχονται περίπου στις 5.000, με χωρική συγκέντρωση στην ενδοχώρα του νησιού. Η συγκέντρωση αυτή είναι απόρροια της ιστορίας της Κρήτης και κυρίως φαινόμενο της Αραβοκρατίας, κατά την οποία οι κάτοικοι αποτραβήχτηκαν στο εσωτερικό του νησιού εγκαταλείποντας αναγκαστικά τα παράλια.

Εκτός από τις Βυζαντινές και Βενετικές εκκλησίες, ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ξωκλήσια τα οποία είναι διάχυτα στην κρητική ύπαιθρο. Χτισμένα από κατοίκους της περιοχής κυρίως από πέτρα αποτελούν σημαντικό συστατικό στοιχείο του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και ζωντανό παράδειγμα της λαογραφίας του τόπου. Για το χτίσιμο των μικρών αυτών ναών πολύ συχνά χρησιμοποιήθηκαν φυσικοί σχηματισμοί και κυρίως σπήλαια.

Σήμερα η πλειοψηφία των εκκλησιών αποτελούν πόλο έλξης για τους επισκέπτες, κυρίως λόγω των περίτεχνων και πολύ παλιών τοιχογραφιών της Κρητικής Σχολής Αγιογραφίας, σημαντικό είδος θρησκευτικής εικονογραφίας που αναπτύχθηκε στο νησί την περίοδο της Ενετοκρατίας.

2.3 Παραδοσιακοί Οικισμοί – Αρχιτεκτονικά Σύνολα

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται:

- Τα κάστρα – φρούρια και οι οχυρώσεις πόλεων
- Χαρακτηρισμένοι Παραδοσιακοί Οικισμοί και Χαρακτηρισμένα Τμήματα Αστικών Κέντρων
- Τα Νεώτερα Μνημεία και
- Τα Αγροτικά Μνημεία

2.3.1 Κάστρα – Οχυρώσεις

Στο σύνολο του νησιού, τόσο στα παράλια όσο και στην ενδοχώρα, κυριαρχούν οχυρώσεις και κάστρα τα οποία συνθέτουν ένα ποικιλόμορφο και αξιόλογο πολιτιστικό απόθεμα. Υπό την κυριαρχία των Αράβων και των Βενετών για περισσότερα από εξακόσια χρόνια, η Κρήτη παρουσιάζει έντονα τα στοιχεία των περιόδων κυριαρχίας και είναι πλούσια σε οχυρωματικά έργα μεγάλης ή μικρότερης εμβέλειας, ανάλογα με τη στρατηγική σημασία της κάθε τοποθεσίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η έναρξη της πλειοψηφίας των οχυρωματικών έργων τοποθετείται στην περίοδο της Αραβοκρατίας και της Βυζαντινής περιόδου, ενώ αποπερατώνονται ή εμπλουτίζονται με νέα αρχιτεκτονικά στοιχεία κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας.

Τα κάστρα χτίστηκαν σε σημεία κλειδιά από άποψη οχύρωσης και προφύλαξης με άμεση συνέπεια τα σημαντικότερα από αυτά να βρίσκονται σε παράκτιες περιοχές. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση κάστρων και οχυρώσεων εντοπίζεται στους νομούς Χανίων και Λασιθίου λόγω της «περιφερειακής» και ευάλωτης γεωγραφικής τους θέσης.

ΚΑΣΤΡΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ		
1	Τέμενος	Δ. Τεμένους
2	Κούλες	Δ. Ηρακλείου
ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ		
1	Καζάρμα	Δ. Σητείας
2	Castel Gerapetra	Δ. Ιεράπετρας
3	Mirabello	Δ. Αγίου Νικολάου
4	Monte Forte	Δ. Σητείας
5	Σπιναλίγγα	Δ. Αγίου Νικολάου
6	Κάστελος	Δ. Μακρύ Γιαλού
ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ		
1	Φορτέτσα Ρεθύμνου	
ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ		
1	Γραμβούσας	Δ. Κισσάμου
2	Ιντεδίν	Δ. Σούδας
3	Σούδας	Δ. Σούδας
4	Φραγκοκάστελο	Δ. Σφακίων
5	Castelo Κισσάμου	Δ. Κισσάμου
6	Castel Selino	Δ. Πελεκάνου

ΠΗΓΗ : Αρχεία ETAM, επεξεργασία

Παρά τις σημαντικές ελλείψεις συντήρησης τους τα κάστρα αποτελούν πόλο έλξης για τους επισκέπτες, και χρησιμοποιούνται ως χώροι πολιτιστικών εκδηλώσεων σε επίπεδο Δήμων.

2.3.2 Χαρακτηρισμένοι παραδοσιακοί οικισμοί και χαρακτηρισμένα τμήματα αστικών κέντρων

Η τοπική αρχιτεκτονική, σε συνδυασμό με παραδοσιακούς οικισμούς, συνθέτει ένα αξιόλογο πλέγμα τουριστικών πόρων για την τουριστική και περιφερειακή ανάπτυξη.

Ο χαρακτηρισμός των παραδοσιακών οικισμών γίνεται είτε από το ΥΠΕΧΩΔΕ, είτε από το ΥΠΠΟ. Από το ΥΠΕΧΩΔΕ πραγματοποιήθηκε αρχικά για το σύνολο της χώρας και στη συνέχεια εμπλουτίστηκε με 400 νέους οικισμούς, μέρος των οποίων αποτελούν πολλοί παραδοσιακοί οικισμοί του Ρεθύμνου. Σήμερα με νέα προεδρικά διατάγματα το πλήθος των χαρακτηρισμένων παραδοσιακών οικισμών σε επίπεδο Κρήτης είναι ιδιαίτερα ευρύ και οι οικισμοί αυτοί εκτείνονται σε όλο το νησί.

Παράλληλα με το χαρακτηρισμό τους έχουν χαρακτηριστεί και επιλεγμένα τμήματα αστικών κέντρων:

- Για το Νομό Ηρακλείου, τμήμα της πόλης του ιστορικού κέντρου του Ηρακλείου (ΦΕΚ 528Δ/82 από το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ.)
- Για το Νομό Ρεθύμνου, τμήμα της πόλης του ιστορικού κέντρου του Ρεθύμνου (ΦΕΚ 30Δ/85 και 594Δ/98 από το ΥΠ.ΠΟ).
- Για το Νομό Χανίων, τμήμα της πόλης του ιστορικού κέντρου των Χανίων (ΦΕΚ 523Β/65).

Πρόκειται για τμήματα πόλεων τα οποία διατηρούν αξιόλογα αρχιτεκτονικά στοιχεία αναλλοίωτα από το χρόνο και από τις ανθρώπινες παρεμβάσεις. Στο πλαίσιο συντήρησης, ανάδειξης και αξιοποίησης των τμημάτων αυτών εντάσσεται και η υλοποίηση παρεμβάσεων για τη συντήρηση και ανάδειξη των ιστορικών κέντρων των πόλεων Ρεθύμνου, της Ιεράπετρας, της Σητείας και των Χανίων. (πηγή χρηματοδότησης Β' ΚΠΣ).

Σπουδαίο απόθεμα πολεοδομικής οργάνωσης και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς διασώζεται επίσης στην ορεινή Κρήτη. Τα χωριά της φιλοξενούν μέχρι σήμερα την κληρονομιά ενός πολιτισμού με βαθιές ρίζες στον χρόνο χωριά που αποτελούν ένα τεράστιο κοινωνικό και παραγωγικό υπόβαθρο για το νησί, με πλήθος μάλιστα εγκαταλελειμμένων οικισμών σε περιοχές με ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά.

Στους ίδιους χώρους και περιοχές βρίσκονται διάσπαρτα σημαντικά (μεμονωμένα) αρχιτεκτονικά μνημεία όπως μητάτα, κρήνες, γεφύρια, μεμονωμένες οικίες, κ.λ.π., που σε συνδυασμό με τους οικισμούς συγκροτούν ένα μοναδικό ενιαίο ανθρωπογενές περιβάλλον.

Ως παραδοσιακά μπορούν να χαρακτηριστούν και μεμονωμένα ιδιόκτητα κτίσματα, με πρωτοβουλία είτε του Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. είτε του ιδιοκτήτη. Ο χαρακτηρισμός μεμονωμένων κτιρίων παρά του ότι συμβάλλει στην διατήρηση αξιόλογων αρχιτεκτονικών στοιχείων, δεν μπορεί να αποτελέσει αξιοποιήσιμο και αυτόνομο πόρο για τουριστική ανάπτυξη.

Η σημασία του χαρακτηρισμού των οικισμών ή κτισμάτων έγκειται στους περιορισμούς που υπόκεινται όσον αφορά τη δόμηση, ή την αναστήλωσή τους. Στόχος είναι η διατήρηση της φυσιογνωμίας τους χρησιμοποιώντας παραδοσιακά υλικά και τηρώντας τους όρους της τοπικής αρχιτεκτονικής. Παρά ωστόσο τους περιορισμούς, υπάρχει σοβαρό έλλειμμα σε επίπεδο ελέγχου και κυρώσεων, με συνέπεια την μη αναστρέψιμη αισθητικά αλλοίωση της φυσιογνωμίας και του τοπικού χρώματος. Ιδιαίτερα έντονο είναι το φαινόμενο σε οικισμούς με μικρή ή μεγάλη τουριστική κίνηση, όπου στο όνομα του εύκολου κέρδους κτίζονται καταλύματα ή άλλες υποδομές παροχής υπηρεσιών, τελείως ασύνδετα με το περιβάλλον, ενώ γκρεμίζονται παλαιότερα – παραδοσιακά κτίσματα για να πάρουν τη θέση τους μοντέρνες κατασκευές ακόμα και μέσα σε παραδοσιακές γειτονιές και σύνολα.

2.3.3 Νεώτερα μνημεία

Με στόχο τη διατήρηση της μνήμης και τον περιορισμό ανεξέλεγκτων λειτουργιών σε χώρους και κτίρια που κρίνονται αξιόλογα, πολλά κτίρια μεταγενέστερα του 1830 χαρακτηρίζονται από την 7^η Εφορεία Νεότερων Μνημείων ως διατηρητέα ή έργα τέχνης. Κριτήρια χαρακτηρισμού είναι:

- Η αρχιτεκτονική αξία του κτιρίου.
- Η μοναδικότητα ορισμένων στοιχείων (π.χ. διάκοσμος, τοποθεσία, περιβάλλον χώρος)
- Η σύνδεση του κτιρίου με την ιστορία ή την τέχνη (π.χ. Τόπος κατοικίας σημαντικών προσώπων, η Οικία των Βενιζέλων κ.α.,)

Στην Κρήτη τα περισσότερα διατηρητέα κτίσματα βρίσκονται στις πόλεις των Χανίων και του Ηρακλείου, γεγονός άμεσα συνυφασμένο με την ιστορία τους και την οικονομική τους ανάπτυξη ενώ δεν λείπουν και χαρακτηρισμένα κτίσματα ή μνημεία στην ύπαιθρο όπως για παράδειγμα οι Ανεμόμυλοι του Οροπεδίου Λασιθίου.

Ο χαρακτηρισμός κτιρίων σε συνδυασμό με τα χαρακτηρισμένα τμήματα αστικών κέντρων μπορούν να αποτελέσουν σημαντικούς πόλους έλξης για την ανάπτυξη σε σαφώς προσδιορισμένες περιοχές, του αστικού τουρισμού.

2.3.4 Αγροτικά μνημεία

Η οικονομία της Κρήτης μέχρι τα μέσα του αιώνα ήταν επικεντρωμένη στον αγροτικό τομέα. Στοιχεία που προσδίδουν τη διάσταση αυτή είναι διάσπαρτα στο εσωτερικό τμήμα του νησιού και κυρίως στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές.

Τα μνημεία της κρητικής αγροτικής υπαίθρου είναι:

- Μητάτα, τα οποία αποτελούσαν και συνεχίζουν να αποτελούν τόπο προσωρινής διαμονής για τους κτηνοτρόφους.
- Φάμπρικες. Πρόκειται συνήθως για παλιά ελαιοτριβεία τα οποία έχουν περιέλθει σε αχρηστία, διατηρούν ωστόσο αναλλοίωτη την αρχιτεκτονική τους αξία.
- Μύλοι, ανεμόμυλοι, χαρουπόμυλοι
- Γεφύρια
- Κρήνες

Η αναλυτική αποτύπωση των κτισμάτων αυτών κρίνεται πρακτικά ανέφικτη καθώς ο εντοπισμός και η καταγραφή τους αποτελεί αντικείμενο εξειδικευμένης μελέτης. Ωστόσο η συγκεκριμένη κατηγορία κτισμάτων μπορεί να αποτελέσει βασικό συστατικό στοιχείο για τη χάραξη θεματικών διαδρομών στην ενδοχώρα του νησιού.

2.4 Τοποθεσίες ιστορικού ενδιαφέροντος

Ο προσδιορισμός των περιοχών και των τοποθεσιών που παρουσιάζουν ιστορικό ενδιαφέρον είναι εγχείρημα δύσκολο, κυρίως λόγω της έλλειψης εννοιολογικού πλαισίου. Σε μια περιοχή όπως η Κρήτη, της οποίας ο πολιτισμός διαμορφώθηκε παράλληλα με τις ιστορικές εξελίξεις, οι τοποθεσίες ιστορικού

ενδιαφέροντος θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο ανεξάρτητης μελέτης. Επιπλέον, αυτές οι τοποθεσίες δεν αποτελούν από μόνες τους χώρο τουριστικής έλξης δεδομένου ότι απουσιάζουν οι απαραίτητες υποδομές. Ωστόσο, μελλοντικά μπορούν να αποτελέσουν τη βάση μιας πολιτιστικής διαδρομής ή μέρος ενός ευρύτερου τουριστικού προϊόντος.

Κάθε περιοχή της Κρήτης έχει τη δική της ιδιαίτερη ιστορία η οποία μπορεί να σχετίζεται με γεγονότα τοπικής ή υπερτοπικής σημασίας. Στην κατηγορία των τοποθεσιών ιστορικού ενδιαφέροντος αναφερόμαστε αρχικά στις τοποθεσίες που συνδέονται με σημαντικά γεγονότα της Νεότερης Ιστορίας με κορυφαία στιγμή το ολοκαύτωμα της Μονής Αρκαδίου. Άλλο σημαντικό γεγονός είναι η Επανάσταση του Θερίσου το 1905 (Ελευθέριος Βενιζέλος). Επίσης, από τα κορυφαία γεγονότα στην ιστορία του νησιού ήταν η Μάχη της Κρήτης (1941) με κεντρικό σημείο το αεροδρόμιο του Μάλεμε (Χανιά). Στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής πραγματοποιήθηκαν ομαδικές εκτελέσεις και άλλες αντίστοιχες πράξεις στα Ανώγεια, Σφακιά, Σκινέ, Βιάννο, Κάντανο κ.λ.π. Σε όλα τα παραπάνω σημεία των επετείων πραγματοποιούνται εκδηλώσεις.

Ανάλογα με τα συμβάντα μπορούν να χαρακτηρίζονται αυτές οι τοποθεσίες σαν περιοχές:

- Γενέτειρες επιφανών ανδρών (π.χ. Δασκαλογιάννης – Ανώπολη, Κορνάρος – Σητεία)
- Σημεία θρησκευτικής ιστορίας (π.χ. Καλοί Λιμένες)
- Τοποθεσίες διεθνούς ιστορικής εμβέλειας (π.χ. Αρκάδι)
- Ιστορικά σημεία των αγώνων του Κρητικού λαού σε κατακτητές (π.χ. Σφακιά, Θέρισσο, Δαμάστα, Βιάννος, κ.λ.π.)

2.5 Πολιτιστική υποδομή

Στις Πολιτιστικές Υποδομές περιλαμβάνονται οι κατηγορίες:

- Μουσεία
- Πολιτιστικές εκδηλώσεις
- Πολιτιστικές διαδρομές

2.5.1 Μουσεία

Το πιο παλιό και πιο σημαντικό μουσείο, όσον αφορά την εξέλιξη της τουριστικής πορείας της Κρήτης είναι το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου το οποίο μαζί με τα ανάκτορα της Κνωσού αποτελεί τον κεντρικό τουριστικό πόλο σε επίπεδο Κρήτης και από τους σημαντικούς πόλους έλξης σε επίπεδο Ελλάδας. Σταδιακά, παράλληλα με την εξέλιξη των ανασκαφών και σε άλλα σημεία του μινωικού πολιτισμού, ιδρύθηκαν αρχαιολογικά μουσεία κοντά σε όλα τα αστικά κέντρα (Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων, Ρεθύμνου, Αγίου Νικολάου, Ιεράπετρας, Σητείας).

Η ιστορία αιώνων του νησιού αποδίδεται μέσα από τα εκθέματα των ιστορικών μουσείων με σημαντικότερο το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, η λειτουργία του οποίου εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο δράσης της Εταιρείας Ιστορικών Μελετών Κρήτης.

Σημαντικό έργο προς την διατήρηση της τοπικής ιστορίας και της ιστορικής μνήμης παρέχει επίσης το Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας στους Βώρους. Αξίζει να σημειωθεί ότι η λειτουργία και των δύο μουσείων ενισχύθηκε οικονομικά μέσω του Β'ΚΠΣ.

Όπως και στην περίπτωση των αρχαιολογικών χώρων στις επετηρίδες της Ε.Σ.Υ.Ε. καταγράφονται τα μουσεία μείζονος σημασίας και τα οποία εποπτεύονται από το Υπουργείο Πολιτισμού.

Με βάση τις επετηρίδες της Ε.Σ.Υ.Ε. η επισκεψιμότητα στα μουσεία μείζονος σημασίας αποτυπώνεται στον ακόλουθο πίνακα:

ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟΤΗΤΑ ΜΟΥΣΕΙΩΝ 1999-2000

ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ				
Όνομασία	Επισκέπτες		Εισπράξεις	
	1999	2000	1999	2000
Μουσείο Ηρακλείου	334.300	376.900	483.180	546.520
ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ				
Μουσείο Αγίου Νικολάου	14.695	15.129	7.264	7.496
Μουσείο Παναγίας κεράς	41.900	42.235	32.800	33.086
Μουσείο Σητείας	3.201	3.657	1.570	1.802
Συλλογή Ιεράπετρας	2.477	2.523	1.238	1.232
ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ				
Μουσείο Ρεθύμνης	19.541	22.829	9.599	11.247

ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ				
Μουσείο Χανίων	25.476	28.248	12.333	13.666
Βυζαντινό Μουσείο	-	-	-	-

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.

Πέρα από τα Μουσεία που αναφέρονται στον παραπάνω πίνακα, την τελευταία δεκαετία έχουν δημιουργηθεί νέα μουσεία κατά κύριο λόγο σε ημιαστικές και αγροτικές περιοχές σε μια προσπάθεια διάσωσης και διατήρησης των παραδόσεων και των τοπικών συνηθειών. Τα μουσεία αυτά αποσκοπούν στη διάδοση της τοπικής κληρονομιάς. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν:

- Το ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου,
- Η Λαογραφική Συλλογή του Λυκείου Ελληνίδων,
- Το Μουσείο Λυχνοστάτης στη Χερσόνησο,
- Το Μουσείο Αγροτικής Ιστορίας στον Αρόλιθο,
- Το Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας και Παράδοσης στους Βώρους,
- Το Λαογραφικό Μουσείο Σητείας,
- Το Λαογραφικό Μουσείο Γαβαλοχωρίου κ.α.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η πλειοψηφία των λαογραφικών και εθνογραφικών μουσείων λειτουργούν σε αγροτικές περιοχές και σε χωριά, με στόχο την ύπαρξη ουσιαστικής αρμονίας και συνέχεια μεταξύ εκθεμάτων και δομημένου περιβάλλοντος.

Η εξέλιξη αυτή, της δημιουργίας νέων μουσείων, δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκομμένη από την αύξηση της «πολιτιστικής κατανάλωσης» τόσο από ξένους επισκέπτες όσο και από κατοίκους γειτονικών περιοχών. Τα μουσεία σε συνδυασμό με τα ιστορικά κέντρα πόλεων και τους παραδοσιακούς οικισμούς συνθέτουν κρίσιμη μάζα για την περαιτέρω ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού.

2.5.2 Πολιτιστικές εκδηλώσεις

Οι ρίζες των σύγχρονων πολιτιστικών εκδηλώσεων πρέπει να αναζητηθούν στις εορτές και τα πανηγύρια τα οποία διοργανώνονταν στην ύπαιθρο της Κρήτης με

αφορμή κυρίως θρησκευτικές εορτές ή ιστορικές επετείους. Σε πολλά χωριά της Κρήτης με πρωτοβουλία των πολιτιστικών συλλόγων ή μεμονωμένα να διοργανωθούν πανηγύρια τα οποία αποτελούν αφορμή συνεύρεσης του τοπικού πληθυσμού, ενώ παράλληλα συμβάλλουν στη διατήρηση των εθίμων και των παραδόσεων του τόπου.

Επίσης πλήθος πολιτιστικών εκδηλώσεων διοργανώνονται κάθε χρόνο με αφορμή ιστορικές επετείους όπως για παράδειγμα οι εκδηλώσεις της Μάχης Κρήτης.

Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις στα αστικά κέντρα διαφέρουν ριζικά από τα πανηγύρια των χωριών. Συνήθως πραγματοποιούνται κατά τη θερινή περίοδο ενώ η συστηματική ετήσια διοργάνωση τους αποτελεί σχετικά φαινόμενο των τελευταίων δύο δεκαετιών ενώ την ευθύνη διοργάνωσης και υλοποίησης φέρει ο εκάστοτε Δήμος. Κατά κανόνα πρόκειται για πολυθεματικές εκδηλώσεις (θέατρο, μουσική, χώρος, εκθέσεις) στις οποίες συμμετέχουν ντόπιοι και ξένοι καλλιτέχνες και συνήθως διαρκούν περισσότερες μέρες ή εβδομάδες. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα Κύρβεια (Δήμος Ιεράπετρας), τα Κορνάρεια (Δήμος Σητείας), τα Υιακύνθεια (Δήμος Ανωγείων), ο μουσικός Αύγουστος (Δήμος Ηρακλείου) και το Αναγεννησιακό Φεστιβάλ του Ρεθύμνου (Δήμος Ρεθύμνου).

Η συντονισμένη διοργάνωση των εκδηλώσεων αυτών και η συστηματική προβολή τους, η οποία μέχρι στιγμής δεν κρίνεται επαρκής, σε συνδυασμό με τον καινοτομικό τους χαρακτήρα μπορεί να μετατρέψει ορισμένες από αυτές σε αυτόνομο πόλο.

2.5.3 Πολιτιστικές Διαδρομές

Οι πολιτιστικές διαδρομές σαν ιδέα ξεκίνησαν από το στόχο της διασύνδεσης του τουρισμού με τον πολιτισμό και το περιβάλλον, μέσα από μια σχέση ισορροπίας και αμοιβαίου οφέλους. Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της πολιτικής της Περιφέρειας Κρήτης και των Τοπικών Αναπτυξιακών Φορέων για διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, εμπλουτισμού του με νέα στοιχεία, χρονική επιμήκυνση και χωρική επέκταση των τουριστικών πόρων, έχουν δημιουργηθεί πολιτιστικές διαδρομές και πολιτιστικά μονοπάτια σε διάφορα σημεία του νησιού. Τα μονοπάτια ή διαδρομές λειτουργούν ως σύνδεσμος μεταξύ στοιχείων από τον πολιτισμό, την κοινωνική δομή, το φυσικό περιβάλλον και τις συνήθειες του τόπου (π.χ. «οι Δρόμοι

της Παραδοσιακής Υφαντικής» στο Νομό Ρεθύμνου, «οι Δρόμοι του Κρασιού» στις Αρχάνες, οι πολιτιστικές διαδρομές του Ν. Ηρακλείου, και της Επαρχίας Σητείας κ.α.). Σε αρκετές περιπτώσεις τα έργα αυτά έχουν χρηματοδοτηθεί από Κοινοτικές Πρωτοβουλίες ή Κοινοτικά Προγράμματα (π.χ. π.χ. εργασίες στο Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4, πολιτιστική και φυσιολατρική διαδρομή επαρχίας Σητείας και του Νομού Ηρακλείου) ή έχουν υλοποιηθεί με την πρωτοβουλία μιας οργάνωσης ή ενός συλλόγου.

Οι πολιτιστικές ή θεματικές διαδρομές είναι ένα «συστατικό» του τουριστικού προϊόντος της Κρήτης, το οποίο βρίσκεται σε φάση ανάπτυξης και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις (σωστό σχεδιασμό, κατάλληλες παρεμβάσεις, ορθολογική διαχείριση, ήπια ανάπτυξη) θα αποτελέσει τη βάση εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος και θα συμβάλλει στη γενικότερη τοπική ανάπτυξη.

2.6 Λαογραφία

Πλούσια σε πολιτισμική παράδοση η Κρήτη, διατηρεί στο πέρασμα των αιώνων σημαντικά λαογραφικά στοιχεία του πρόσφατου ή και του πιο μακρινού παρελθόντος έχοντας σχηματίσει έναν ξεχωριστό λαογραφικό πλούτο με μεγάλη διαχρονικότητα και πολυπολιτισμικότητα και σε μια δυναμική σχέση με το σημερινό κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον. Ταυτόχρονα, η τοπική λαογραφία και παράδοση, τα οποία ποικίλουν ανάλογα με το γεωγραφικό ανάγλυφο, αποτελούν ένα σημαντικό συστατικό του τουριστικού δυναμικού της, στην πλειοψηφία των τουριστικών πακέτων, ακόμη και αυτών που χαρακτηρίζονται ως μαζικού τουρισμού, προβάλλεται η πολιτιστική ταυτότητα και ενίοτε η πολιτιστική ιδιαιτερότητα του νησιού αποτελώντας έτσι σημαντικό στοιχείο έλξης για τους επισκέπτες.

Η Κρητική λαογραφία απεικονίζει τις συνήθειες και τα ήθη τα οποία οι ντόπιοι (κυρίως στην ύπαιθρο) διατηρούν αναλλοίωτα, στοιχείο που ενισχύει επιπλέον την ιδιαιτερότητα της Κρητικής πολιτισμικής ταυτότητας.

Τα ήθη και έθιμα, τα δημιουργήματα του λόγου, οι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, η λαϊκή τέχνη σε όλες της τις εκφράσεις, οι χοροί και η μουσική και εν γένει οι παραδόσεις του Κρητικού, αποτελούν σημαντικά στοιχεία του Κρητικού πολιτισμού. Η συμβολή αυτών των λαογραφικών ενδιαφερόντων στην τουριστική ανάπτυξη της Κρήτης, μπορεί να είναι σημαντική εφόσον γίνει στην βάση της λελογισμένης και

ήπιας εκμετάλλευσης τους. Το τελευταίο έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς μαζί με το μαζικό τουρισμό έχει γίνει και μαζικοποίηση και απόδοση της παράδοσης υπό τύπου φολκλόρ και όχι με βάση την απλότητα και τη γνησιότητα που τη χαρακτηρίζει.

2.6.1 Ήθη και Έθιμα

Τα ήθη και έθιμα της Κρήτης, όπως συμβαίνει αντίστοιχα στις περισσότερες παραδοσιακές κοινωνίες έχουν κατά κύριο λόγο τη βάση τους στη θρησκευτική ζωή. Τέτοια είναι ο παραδοσιακός Κρητικός γάμος, ιδιαίτερα γνωστός για τον τρόπο με τον οποίο γιορτάζεται στα χωριά. Γνωστό επίσης Κρητικό έθιμο είναι τα πανηγύρια με αφορμή τις θρησκευτικές γιορτές, τα οποία πραγματοποιούνται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και γιορτάζονται με χορό τραγούδι ενώ συνοδεύονται από τοπικά εδέσματα.

Με την πάροδο του χρόνου και την αυξανόμενη απερίμωση της κρητικής υπαίθρου τέτοιου είδους συνήθειες μειώνονται σταδιακά. Ωστόσο οι τοπικοί λαογραφικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι συμβάλλουν στην αναβίωση και τη διατήρηση πολλών εθίμων τα οποία συχνά αποτελούν το έναυσμα για τη συνάντηση συντοπιτών και την επαφή των επισκεπτών με την τοπική παράδοση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

3.1 Γενικά

Ως δυναμική διαδικασία ο τουρισμός προκαλεί μια σειρά από επιδράσεις – συνέπειες στους τομείς με τους οποίους σχετίζεται: οικονομία, κοινωνία, πολιτισμός, περιβάλλον. Η έννοια των κοινωνικών επιπτώσεων στον τουρισμό αναφέρεται στις γενικότερες αλλαγές που μπορεί να επιφέρει η τουριστική δραστηριότητα στον κοινωνικό ιστό και στην πολιτισμική εξέλιξη μιας περιοχής. Η τουριστική ανάπτυξη και οι διαπροσωπικές σχέσεις που δημιουργούνται στο πλαίσió της, λειτουργούν καταλυτικά στο κοινωνικό σύνολο, προκαλώντας επιπτώσεις, συχνά αλληλοεξαρτώμενες μεταξύ τους. Οι επιπτώσεις στην κοινωνία αλλά και τον πολιτισμό (θετικές ή αρνητικές) εξαρτώνται από παραμέτρους και παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με το μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης της κάθε περιοχής, την πολιτική τουριστικής ανάπτυξης, το προφίλ του τουρίστα, τον τρόπο και την διάρκεια επαφής του με τον τοπικό πληθυσμό, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (αντοχές, αντιστάσεις) της περιοχής, το επίπεδο εκπαίδευσης και δεξιοτήτων του ενεργού πληθυσμού και επίσης το επίπεδο της δεκτικότητας και διατήρησης της παράδοσης, κ.α.

Οι κοινωνικές επιπτώσεις και οι επιπτώσεις στον τομέα του πολιτισμού αποτελούν αλληλένδετο τμήμα των ευρύτερων επιπτώσεων (οικονομικών, περιβαλλοντικών, κ.α.) του τουρισμού. Επιπλέον η απόλυτη διάκριση των επιπτώσεων που προκαλούνται (σχεδόν αποκλειστικά), σε μια περιοχή, από την τουριστική δραστηριότητα είναι σε μεγάλο βαθμό αδύνατη, δεδομένου ότι ένα ανοιχτό κοινωνικό σύνολο ή ομάδα δεν είναι κάτι στατικό αλλά εξελίξιμο που λειτουργεί δυναμικά μέσα στο χρόνο.

Οι επιπτώσεις στο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον αφορούν αλλαγές στους εξής τομείς:

- Κοινωνική δομή.
- Επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα.
- Πληθυσμιακή διάρθρωση.
- Αλληλεπίδραση τουριστών και ντόπιων.
- Κοινωνικές σχέσεις, τοπικές παραδόσεις.
- Πολιτιστική ταυτότητα.

3.1.1 Κοινωνική Δομή

Από τις κυριότερες επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης σε μια περιοχή, είναι η αλλαγή της κοινωνικής δομής της. Η αλλαγή αυτή (σταδιακή ή απότομη) σχετίζεται με τη διαμόρφωση νέων προτύπων και την υιοθέτηση γνωρισμάτων και χαρακτηριστικών αστικών κυρίως κοινωνιών. Παράλληλα, εντοπίζονται αλλαγές και στους τομείς της απασχόλησης αλλά και της παραγωγικής δομής. Η ένταση των αλλαγών αυτών εξαρτάται αφενός από το βαθμό τουριστικής ανάπτυξης και αφετέρου από τα ιδιαίτερα στοιχεία και τη δεκτικότητα της τοπικής κοινωνίας.

Πρώτη και κύρια έκφραση της αλλαγής που επέρχεται στην κοινωνική δομή λόγω της τουριστικής ανάπτυξης είναι η τριτογενοποίηση της οικονομίας. Παρατηρείται δηλαδή:

- Αύξηση των τουριστικών επιχειρήσεων και υποδομών με στόχο την εξυπηρέτηση του τουρισμού.
- Αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων στον τριτογενή τομέα με ταυτόχρονη μείωση στον πρωτογενή.
- Μεγαλύτερη συμμετοχή του τριτογενή τομέα στη διαμόρφωση του ΑΕΠ συγκριτικά με τους δύο άλλους τομείς.

Η περίπτωση της Κρήτης είναι ιδιαίζουσα καθώς η κοινωνική δομή και η κοινωνική της διάρθρωση παρουσιάζει στοιχεία τα οποία έχουν παραμείνει αναλλοίωτα στο χρόνο και σε εξωγενείς παράγοντες. Τέτοια στοιχεία είναι η ισχυρή τοπική ταυτότητα, η πίστη στα έθιμα και της παραδόσεις και η διατήρηση τους από τις παλαιότερες και τις νεότερες γενιές.

Σε ότι αφορά το είδος και το μέγεθος των αλλοιώσεων της κοινωνικής δομής υπογραμμίζεται ότι αφενός όλες οι περιοχές δεν βρίσκονται στο ίδιο στάδιο τουριστικής ανάπτυξης και αφετέρου η κοινωνική διάρθρωση και η δεκτικότητα του πληθυσμού παρουσιάζεται διαφορετική από περιοχή σε περιοχή. Για παράδειγμα η κατάσταση από άποψη κοινωνικής συνοχής και διάρθρωσης διαμορφώνεται διαφορετικά σε δύο σημαντικούς τουριστικούς προορισμούς όπως τα Μάλλια Ηρακλείου και τα Ανώγεια Ρεθύμνου. Στην πρώτη περίπτωση η ταύτιση των κατοίκων με τον τουρισμό είναι πλήρης καθώς ο ενεργός πληθυσμός στην πλειοψηφία του απασχολείται σε αυτόν, ενώ στην περίπτωση των Ανωγείων, όπου η γεωργία και

κυρίως η κτηνοτροφία εξακολουθούν να κατέχουν σημαντική θέση, η κοινωνική δομή παραμένει αναλλοίωτη.

Στο σύνολο της Κρήτης και όσον αφορά την απασχόληση, ο τριτογενής τομέας καταλαμβάνει κυρίαρχη θέση συγκεντρώνοντας ποσοστό 48,2% της συνολικής απασχόλησης. Η εικόνα αυτή οφείλεται στην τουριστική ανάπτυξη και στο κοινωνικό γόητρο που συνοδεύει την απασχόληση στον τριτογενή τομέα, τις αλλαγές που έχουν επέλθει στα κοινωνικά πρότυπα και τέλος τη σταδιακή μείωση του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές. Σε περιοχές κυριαρχίας του τουρισμού (όπως οι περιοχές του βόρειου ανεπτυγμένου τουριστικού άξονα) η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων απασχολείται στον κλάδο των εστιατορίων – ξενοδοχείων ενώ ελάχιστοι απασχολούνται στη γεωργία, καθώς οι αγροτικές εκτάσεις είναι περιορισμένες και έχουν χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία τουριστικών επιχειρήσεων και παράλληλα είναι συγκριτικά μικρότερης απόδοσης.

Επίσης, το προϊόν του τουριστικού κλάδου συμμετέχει με μεγαλύτερο ποσοστό αντίστοιχα στο σύνολο του περιφερειακού προϊόντος και σταδιακά το ποσοστό αυτό αυξάνεται.

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

1972	1977	1982	1987	1992	1995
36,82%	48,21%	46,21%	56,25%	56,76%	61,77%

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΘΝΙΚΩΝ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ

Ωστόσο τα τελευταία χρόνια με την συστηματική υιοθέτηση σημάτων ποιότητας και θεσμοθέτηση της προέλευσης των αγροτικών προϊόντων, τα τελευταία παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον τουρισμό ενώ η σύνδεση πρωτογενή τομέα και τουρισμού αυξάνεται σταδιακά.

3.1.2 Επαγγελματική και Κοινωνική Κινητικότητα

Άμεση συνέπεια των αλλαγών στην κοινωνική δομή είναι η επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα που παρατηρείται στις ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές. Η επαγγελματική κινητικότητα αφορά τη στροφή του ενεργού πληθυσμού μιας περιοχής

από τον πρωτογενή τομέα προς τον τριτογενή ενώ η κοινωνική κινητικότητα εκφράζει τη μεταπήδηση από ένα κοινωνικό στρώμα προς κάποιο άλλο.

Στον ακόλουθο πίνακα αποτυπώνεται η διαχρονική εξέλιξη της απασχόλησης στην περιφέρεια της Κρήτης.

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

	1971	1981	1991
Α' ΓΕΝΗΣ	61,9	48,8	31,2
Β' ΓΕΝΗΣ	16,8	19,8	16,9
Γ' ΓΕΝΗΣ	21,3	31,4	48,2

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ

Όπως προκύπτει από τα επίσημα στοιχεία σε διάστημα 20 ετών το ποσοστό απασχόλησης σε επιχειρήσεις και υπηρεσίες του τριτογενή τομέα έχει υπερδιπλασιαστεί ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά στον πρωτογενή και δευτερογενή μειώθηκαν σημαντικά.

Η επαγγελματική κινητικότητα που αποτελεί συνέπεια της τουριστικής ανάπτυξης προκαλεί μια σειρά από αλυσιδωτές συνέπειες κυριότερες από τις οποίες είναι: η εγκατάλειψη της υπαίθρου, η πολιτιστική παρακμή της, η συγκέντρωση πληθυσμού σε τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές, κ.α.

Αλληλένδετη με την αύξηση της απασχόλησης στον κλάδο του τουρισμού είναι η εντατικοποίηση της εποχικής απασχόλησης (απασχόληση μόνο κατά την τουριστική περίοδο δηλαδή 5-7 μήνες στο σύνολο του έτους). Η εποχικότητα αυτή έχει σοβαρές συνέπειες όσον αφορά την οικονομική κατάσταση των εργαζομένων αφού στο διάστημα της μη απασχόλησης τους είναι στο ταμείο ανεργίας ενώ η επιχείρηση δεν δεσμεύεται να τους προσλάβει την επόμενη τουριστική σαιζόν. Επίσης στις τουριστικές περιοχές είναι έντονο το φαινόμενο της δεύτερης απασχόλησης ή της πολυαπασχόλησης. Ο λόγος της δεύτερης απασχόλησης είναι ότι αφενός συμβάλει στην δημιουργία συμπληρωματικού εισοδήματος και αφετέρου εξυπηρετεί τη διατήρηση της οικογενειακής αγροτικής εκμετάλλευσης ως παραδοσιακή δραστηριότητα ικανοποιώντας ταυτόχρονα το αίσθημα σιγουριάς (εναλλακτική – συμπληρωματική πηγή εισοδήματος).

Ειδικά στην περίπτωση της Κρήτης, όπου η κύρια αγροτική απασχόληση είναι η καλλιέργεια της ελιάς η συμπληρωματικότητα της γεωργίας με τον τουρισμό είναι έντονη καθώς η απασχόληση σε αυτούς τους τομείς δεν συμπίπτει χρονικά (χειμώνας – καλοκαίρι).

Η επαγγελματική κινητικότητα οφείλεται τόσο στη γενικότερη εξέλιξη της οικονομίας, η οποία σε εθνικό επίπεδο διακρίνεται από τάση τριτογενοποίησης, όσο και σε προσωπικά κίνητρα των απασχολουμένων, με κυρίαρχα το κοινωνικό γόητρο και τα αναμενόμενα οικονομικά οφέλη που προέρχονται από την τουριστική δραστηριότητα. Χαρακτηριστική έκφανση των κινήτρων αυτών είναι το γεγονός ότι μεγάλο μέρος των επιχειρήσεων που εδρεύουν στις τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές ανήκουν σε άτομα που κατάγονται από την ευρύτερη περιοχή και τα οποία απασχολούνταν αποκλειστικά περιστασιακά στη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Σε συνάρτηση με την επαγγελματική κινητικότητα λειτουργεί και η κοινωνική κινητικότητα, χωρίς όμως να γίνεται ιδιαίτερα αισθητή στις περιπτώσεις όπου η κοινωνική δεν είναι ιδιαίτερα έντονη και απόλυτη. Στην περίπτωση της τουριστικής ανάπτυξης η κοινωνική κινητικότητα εκφράζεται με την διεύρυνση της μεσαίας τάξης και αποτυπώνεται ως κινητικότητα από κοινωνικά στρώματα με χαμηλό γόητρο (αγρότες – εργάτες) προς μεσαία (μικροεπιχειρηματίες, υπάλληλοι) όπου το γόητρο είναι υψηλότερο. Οι μοναδικές περιπτώσεις στην Κρήτη που συναντάμε κοινωνική κινητικότητα είναι οι περιοχές των παραθαλάσσιων οικισμών που έχουν μετατραπεί σε τουριστικούς προορισμούς των οποίων οι κάτοικοι παλαιότερα ασχολούνταν με τη γεωργία ενώ σήμερα απασχολούνται στον τουρισμό. Η εξέλιξη αυτή όμως δεν σχετίζεται με κίνητρα κοινωνικής κινητικότητας αλλά με οικονομικά κίνητρα και είναι απόρροια της γενικότερης εξέλιξης.

Κύριοι εκφραστές της επαγγελματικής κινητικότητας προς τα τουριστικά επαγγέλματα είναι οι γυναίκες και οι νέοι. Ωστόσο συχνά οι ομάδες αυτές περιορίζονται σε θέσεις εργασίας χαμηλής εξειδίκευσης και περιορισμένου εισοδήματος. Μεγάλο ποσοστό γυναικών και νέων που κατοικούν σε περιοχές της ενδοχώρας οι οποίες γειτνιάζουν με τουριστικές περιοχές απασχολούνται σε τουριστικές επιχειρήσεις. Τέλος η αύξηση της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα οφείλεται και στην απασχόληση οικονομικών μεταναστών (σε θέσεις περιορισμένης εξειδίκευσης) στον τουρισμό.

Πέρα από τα παραπάνω η τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής συνάδει ταυτόχρονα και με μια σειρά από θετικές επιπτώσεις με βασικό αποδέκτη την τοπική

κοινωνία. Η ανάπτυξη αυτή προκαλεί τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και παρέχει επιπλέον δυνατότητες απασχόλησης σε νέους και γυναίκες, οι οποίοι στις παραδοσιακές αγροτικές κοινωνίες περιοριζόταν στην άμισθη εργασία. Σημαντική επίσης συνέπεια της τουριστικής δραστηριότητας είναι η εντατικοποίηση της επιχειρηματικότητας των κατοίκων των τουριστικών περιοχών. Απόρροια αυτού είναι ότι οι κάτοικοι βιώνουν τον τουρισμό σαν μια υπόθεση που τους αφορά, συμμετέχουν στην αναπτυξιακή διαδικασία μιας περιοχής και δεν αποκóπτονται από τον τόπο τους, όπως συμβαίνει σε περιοχές όπου ο τουρισμός οργανώνεται αποκλειστικά από εξωτερικούς παράγοντες (π.χ. tour operators) χωρίς τη συμμετοχή των ντόπιων.

3.1.3 Πληθυσμιακή διάρθρωση

Η τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής συνάδει με την αύξηση ή τη μείωση του πληθυσμού δημιουργώντας μια αμφίδρομη σχέση. Όπως έχει αναφερθεί σύμφωνα με τη συγκριτική αξιολόγηση των απογραφών από το 1961 έως το 2001 παρατηρείται μια σημαντική μείωση του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές της ενδοχώρας με παράλληλη αύξησή του στα αστικά κέντρα και τις παραλιακές περιοχές που παρουσιάζουν στο αντίστοιχο διάστημα τουριστική ανάπτυξη. Μπορούμε λοιπόν να μιλήσουμε για ένα ρεύμα εσωτερικής μετακίνησης το οποίο παρουσιάζεται εντονότερο στις περιοχές του βόρειου τμήματος του νησιού. Το ρεύμα αυτό είναι άμεσα συνδεδεμένο με την εντατικοποίηση της τουριστικής δραστηριότητας στις περιοχές αυτές οι οποίες απορροφούν τις μετακινήσεις του πληθυσμού, δεδομένου ότι η προσφορά νέων θέσεων εργασίας εμφανίζεται μεγαλύτερη από ότι στους αγροτικούς οικισμούς. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της περίπτωσης αυτής είναι ο Δήμος Χερσονήσου στο νομό Ηρακλείου. Στα δημοτικά διαμερίσματα Χερσονήσου και Λιμένα Χερσονήσου η πληθυσμιακή εξέλιξη παρουσιάζει σημαντική αύξηση (358,8 και 276,8 μονάδες αντίστοιχα) ενώ στα υπόλοιπα δημοτικά διαμερίσματα (Αβδού, Γωνιές, Κέρα), τα οποία είναι αγροτικά και απομακρυσμένα από το παραλιακό μέτωπο, ο πληθυσμός συνεχώς μειώνεται.

Ωστόσο η μετακίνηση του πληθυσμού δεν θα πρέπει να ειπωθεί μόνο ως αποτέλεσμα της τουριστικής ανάπτυξης αλλά οφείλεται και σε άλλους παράγοντες όπως η συγκέντρωση κοινωνικών υποδομών στις τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές και τα αστικά κέντρα.

3.1.4 Αλληλεπίδραση μεταξύ τουριστών και ντόπιων

Ο τουρισμός φέρνει διαφορετικές ομάδες ή άτομα σε επαφή με συνέπεια τη συνύπαρξη και τη συναναστροφή μεταξύ τους. Πρόκειται για μια διαδικασία όπου άτομα ή ομάδες με διαφορετικές αξίες και πρότυπα, διαφορετική κουλτούρα και διαφορετικά βιώματα επικοινωνούν και συνυπάρχουν με συνέπεια να επηρεάζουν και να επηρεάζονται. Εξαιρέση του παραπάνω αποτελούν τα κλειστά «club» όπου δεν έρχονται σε επαφή με τον τοπικό πληθυσμό. Τέτοιες περιπτώσεις είναι ελάχιστες στην Κρήτη.

Η κατάσταση είναι εκ διαμέτρου αντίθετη στην περίπτωση οργανωμένου μαζικού τουρισμού σε σχέση με άλλες μορφές (εναλλακτικού) τουρισμού. Όσο πιο μαζικός είναι ο τουρισμός μιας περιοχής τόσο η σχέση ντόπιου – τουρίστα μετατρέπεται από διαπροσωπική σχέση σε σχέση απρόσωπη – εμπορική. Σε παραδοσιακές κοινωνίες όπως η Κρητική, η φιλοξενία ήταν και είναι συχνά συνδεδεμένη με ένα ολόκληρο και ιδιόμορφο σύστημα ανθρώπινων αξιών. Η ανάπτυξη ωστόσο του μαζικού τουρισμού οδηγεί πολλές φορές σε σταδιακή αλλαγή τη σχέση αυτή μετατρέποντάς τη σε σχέση αγοραστή – πωλητή ενός προϊόντος. Σε πολλές περιπτώσεις η αδυναμία ύπαρξης ισότιμης διαπροσωπικής σχέσης μεταξύ τουρίστα και ντόπιου εκφράζεται μέσα από αντιπαλότητες και φαινόμενα βίας, ιδιαίτερα συχνά στους κατεξοχήν πόλους μαζικού τουρισμού. Για παράδειγμα στην τουριστική ζώνη Χερσόνησος – Σταλίδα – Μάλλια στο Νομό Ηρακλείου έχουν υπάρξει τέτοια φαινόμενα στο παρελθόν, τα οποία προκαλούν την αντίδραση και τη διαμαρτυρία του ντόπιου πληθυσμού. Σημαντικό επίσης είναι το στοιχείο ότι στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές το κοινωνικό σύνολο λειτουργεί ως μηχανισμός αντίστασης και κοινωνικού ελέγχου της συμπεριφοράς (π.χ. κατακραυγή απέναντι σε ακραίες συμπεριφορές) ενώ στις ανεπτυγμένες περιοχές οι κοινωνικές επιταγές διαφοροποιούνται και το κοινωνικό σύνολο δεν ασκεί ουσιαστικά κανένα ρόλο (ίσως μόνο του θεατή).

Ωστόσο, πέρα από ακραίες καταστάσεις, μεταξύ ντόπιων και τουριστών υπάρχουν εμφανή σημάδια αλληλεπίδρασης τα οποία εξαρτώνται κάθε φορά από τη δεκτικότητα και των δύο πλευρών. Ειδικότερα η επίδραση του ντόπιου πληθυσμού προς τον τουρίστα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το κατά πόσο ο τουρισμός θεωρεί

τους ντόπιους «κοντά του». Όσον αφορά τον τοπικό πληθυσμό η επίδραση εκφράζεται μέσα από το μιμητισμό και την υιοθέτηση νέων προτύπων (κυρίως καταναλωτικών) και νέων συνηθειών με χαρακτηριστικά εξωγενή και διαφορετικά των μέχρι τότε προτύπων. Πρόκειται για το κίνητρο επίδειξης (demonstration effect) το οποίο απαντάται κυρίως στα άτομα νεαρής ηλικίας τα οποία είναι περισσότερο δεκτικά και επηρεάζονται ευκολότερα από νέα στοιχεία. Η υιοθέτηση νέων συμπεριφορών βρίσκεται σε εξάρτηση με τις αντιστάσεις της τοπικής κοινωνίας και με τη συνοχή αυτής.

3.1.5 Κοινωνικές σχέσεις, τοπικές παραδόσεις

Η επικοινωνία όπως περιγράφηκε παραπάνω επιφέρει αλλαγές στα ήθη και τα έθιμα, τις κοινωνικές αξίες και τις κοινωνικές σχέσεις. Η τουριστική ανάπτυξη συνδυάζεται με «άνοιγμα» της τοπικής κοινωνίας σε άλλα πρότυπα και πρακτικές γεγονός που μπορεί να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τις τοπικές αξίες και συνήθειες. Όπως προέκυψε από την αξιολόγηση της φέρουσας ικανότητας σε πολλές περιοχές, η τοπική ταυτότητα και κουλτούρα παρουσιάζεται αλλοιωμένη. Το φαινόμενο αυτό απαντάται στις περιοχές που χαρακτηρίζονται από υψηλή τουριστική ανάπτυξη. Αντίθετα σε περιοχές όπου ο τουρισμός δεν έχει αναπτυχθεί σημαντικά, οι τοπικές συνήθειες έχουν αλλοιωθεί λιγότερο. Η αλλοίωση ή αλλαγή αυτή διαφοροποιείται από περιοχή σε περιοχή για τους εξής λόγους:

- Στις λιγότερο ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές, που είναι συνήθως οι περιοχές της ενδοχώρας, οι κάτοικοι είναι λιγότερο δεκτικοί σε νέα πρότυπα καθώς είναι άτομα μεγαλύτερων ηλικιών και εμφανίζονται απρόθυμοι σε οποιαδήποτε αλλαγή.
- Οι περιοχές που δεν είναι ανεπτυγμένες τουριστικά δέχονται λιγότερους επισκέπτες συνεπώς οι αλληλεπιδράσεις περιορίζονται σημαντικά.
- Σε ορισμένες περιοχές η τοπική ταυτότητα είναι ισχυροί και οι κάτοικοι έχουν δικό τους κώδικα συμπεριφοράς ώστε παρά την όποια τουριστική ανάπτυξη τα ήθη και τα έθιμα να παραμένουν αναλλοίωτα (π.χ. Σφακιά Χανίων).
- Συχνά οι κάτοικοι των περιοχών της ενδοχώρας αν και εργάζονται σε τουριστικές περιοχές δεν κατοικούν σε αυτές με συνέπεια να είναι λιγότερο επιρρεπείς σε νέα

πρότυπα πόσο μάλλον όταν δεν συμπίπτουν με τις κοινωνικές αξίες των περιοχών στις οποίες κατοικούν.

Οι αλλοιώσεις αυτές σχετίζονται με τη σταδιακή εγκατάλειψη τοπικών συνηθειών και εθίμων, με την υιοθέτηση νέων προτύπων. Όπως προκύπτει από σχετικές μελέτες («Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στους Νομούς Κέρκυρας και Λασιθίου», ΕΚΚΕ – ΕΟΤ, 1995) η στάση των κατοίκων τουριστικών οικισμών σε θέματα όπως ο γυμνισμός, οι μεικτοί γάμοι, η ίση κοινωνική και επαγγελματική θέση των δύο φύλλων είναι περισσότερο ανεκτική σε σχέση με κατοίκους αγροτικών περιοχών ή λιγότερο ανεπτυγμένων τουριστικά.

3.1.6 Πολιτιστική Ταυτότητα

Οι πολιτισμικοί και ανθρωπογενείς πόροι αποτελούν βασικό συνθετικό στοιχείο της τουριστικής προσφοράς της Κρήτης και «πωλούνται» άμεσα ή έμμεσα. Πολύ συχνά στο πλαίσιο ενός τουριστικού πακέτου (κύρια μορφής πώλησης μαζικού τουρισμού) εντάσσεται η συμμετοχή των επισκεπτών σε «δήθεν» τοπικές δραστηριότητες κυρίως πολιτιστικές όπως π.χ. γιορτές ή πανηγύρια. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν πλήθος σκηνοθετημένων εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται από τουριστικές επιχειρήσεις με σκοπό να αποκομίσουν οικονομικό όφελος, να ικανοποιήσουν το στρεβλό ενδιαφέρον των τουριστών και πολύ λιγότερο να προωθήσουν την γνωριμία των επισκεπτών με τον τοπικό πολιτισμό. Αναπόφευκτη συνέπεια μια τέτοιας διαδικασίας είναι η αλλοίωση της τοπικής ταυτότητας μέσα από τη δημιουργία μιας ψεύτικης αυθεντικότητας, π.χ. Κρητικοί χοροί από ολιγάριθμα συγκροτήματα σε ταβέρνες.

Δείγμα της εμπορευματοποίησης των πολιτιστικών στοιχείων είναι και η παραγωγή και πώληση δήθεν τοπικών προϊόντων και χειροτεχνημάτων τα οποία προωθούνται ως αντίγραφα ενώ στην πραγματικότητα παράγονται μαζικά, π.χ. Κίνα και προβάλλουν με στρεβλό τρόπο στοιχεία του τοπικού πολιτισμού. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα φαινόμενα αυτά εμφανίζονται κατά κύριο λόγο στις περιοχές που λειτουργούν ως αυτόνομοι προορισμοί μαζικού τουρισμού καθώς εκεί η τοπική ταυτότητα έχει αλλοιωθεί πλήρως

Ωστόσο πέρα από τη δημιουργία μιας σκηνοθετημένης πραγματικότητας, η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να επιφέρει και θετικές επιπτώσεις στον τομέα του

πολιτισμού. Το ενδιαφέρον εκ μέρους των επισκεπτών για τον πολιτισμό μιας περιοχής συμβάλει στο να επανεκτιμήσουν οι ντόπιοι την τοπική τους ταυτότητα, να δραστηριοποιηθούν για τη διατήρησή της και τέλος να αναλάβουν ουσιαστικές δράσεις προβολής και ανάδειξης. Σε αυτή την περίπτωση εμπίπτει η τάση που διαφαίνεται όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια για την αναπαλαίωση παλαιών οικημάτων και τη διατήρηση παραδοσιακών αρχιτεκτονικών στοιχείων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα στην παλιά πόλη του Ρεθύμνου αλλά και των Χανίων όπου έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέες κρατώντας αναλλοίωτα αρχιτεκτονικά στοιχεία ώστε σήμερα να αποτελούν σημαντικούς πόλους έλξης επισκεπτών.

Μια άλλη έκφανση της συμβολής του τουρισμού στην διατήρηση πολιτιστικών τοπικών στοιχείων είναι η πώληση ως αναμνηστικών γνήσιων αντιγραφών του τοπικού πολιτισμού. Στην περίπτωση της Κρήτης μέσα από τη ζήτηση για παραδοσιακά προϊόντα επιτυγχάνεται η διατήρηση π.χ. της παραδοσιακής τέχνης της μαχαιροποιίας, της υφαντικής που βασίζεται στον παραδοσιακό τρόπο κατασκευής τους.

Επιπλέον η θετική συμβολή της τουριστικής ανάπτυξης στον τομέα του πολιτισμού εκφράζεται μέσα από τη δημιουργία πολιτιστικών εκδηλώσεων και τον εμπλουτισμό της πολιτιστικής υποδομής με αποδέκτες αφενός τους επισκέπτες στην περιοχή, αφετέρου τους μόνιμους κατοίκους σε αυτή. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της δημιουργίας όλο και περισσότερων νέων μουσείων, κυρίως αγροτικών και λαογραφικών, σε περιοχές της ενδοχώρας.

3.2 Επιμέρους κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στην Κρήτη

Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού δεν μπορούν να διαχωριστούν με σαφήνεια (σε θετικές και αρνητικές), καθώς η ένταση με την οποία εκδηλώνονται και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους εξαρτώνται από σειρά επιμέρους παραμέτρους, όπως: η διάρθρωση της τοπικής κοινωνίας, η πολιτιστική της ταυτότητα και ο βαθμός διατήρησής της, το στάδιο τουριστικής ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται, κ.α. Στη συνέχεια παρουσιάζονται αυτοί οι **επιμέρους παράγοντες όπως διαμορφώνονται στην περίπτωση της Κρήτης.**

3.2.1 Μοντέλο της τουριστικής ανάπτυξης της εξεταζόμενης περιοχής

Η Κρήτη, με ελάχιστες εξαιρέσεις, αποτελεί τουριστικό προορισμό μαζικού παραθεριστικού τουρισμού. Το μοντέλο αυτό τουριστικής ανάπτυξης είναι άμεσα συνδεδεμένο με πλήθος αρνητικών επιπτώσεων οι οποίες σχετίζονται με την άναρχη ανάπτυξη, την εντατική χρήση των φυσικών, πολιτισμικών και ανθρωπογενών πόρων και τη μη ένταξη του τουρισμού στο πλαίσιο μιας προσχεδιασμένης ανάπτυξης. Επιπλέον πρόκειται για ένα μοντέλο όπου η «τουριστική κατανάλωση» είναι τέτοια που δεν επιτρέπει την ανατροφοδότηση των τουριστικών πόρων.

3.2.2 Πολιτική της τουριστικής ανάπτυξης

Ο τουρισμός αναπτύχθηκε αλλά και ακόμη αναπτύσσεται συχνά με τρόπο «αυθόρμητο» ή όπως συνηθίζεται να λέγεται, με τρόπο «απρογραμματίστο». Η κατάσταση δεν υπήρξε διαφορετική στην Κρήτη γεγονός που είναι άμεσα συνυφασμένο με την ελλιπή προετοιμασία της τοπικής κοινωνίας για τις συνέπειες που έπονται της τουριστικής ανάπτυξης καθώς και με την απουσία μηχανισμών ελέγχου και ταυτόχρονα προσανατολισμού των τουριστικών ροών. Τέλος σε ότι αφορά την κατάρτιση και ευαισθητοποίηση του πληθυσμού δεν είχαν ληφθεί αξιόλογα μέτρα.

3.2.3 Προφίλ του τουρίστα

Πρόκειται κατά κύριο λόγο για τουρίστες που έρχονται στη Κρήτη κατά τους θερινούς μήνες κυρίως για τον ήλιο και τη θάλασσα. Το 83% των τουριστών αυτών οργανώνουν τις διακοπές μέσω τουριστικού πρακτορείου, παραμένουν στην περιοχή για μία έως δύο εβδομάδες και επιλέγουν τη Κρήτη λόγω του κλίματος και του φυσικού τοπίου.

3.2.4 Επίπεδο εκπαίδευσης – δεξιοτήτων

Ο ανθρώπινος παράγοντας στον τομέα του τουρισμού έχει κεντροβαρικό ρόλο. Αφενός το επίπεδο μόρφωσης προσδιορίζει το κατά πόσο ο πληθυσμός επηρεάζεται από εξωγενή στοιχεία, αφετέρου ένα ανθρώπινο δυναμικό με άποψη, κουλτούρα, κατάλληλη κατάρτιση και εξειδίκευση στηρίζει ουσιαστικά την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής.

Σε ότι αφορά το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού της Περιφέρειας, αυτό παρουσιάζει αποκλείσεις σε σχέση με το σύνολο της χώρας και το επίπεδο αναλφαβητισμού εμφανίζεται ιδιαίτερα υψηλό. Σημειώνεται ότι τα ποσοστά επιπέδου εκπαίδευσης βρίσκονται σε συνάρτηση με το βαθμό αστικοποίησης της κάθε περιοχής και τη δυνατότητα πρόσβασης του πληθυσμού σε σχετικές υποδομές. Το επίπεδο εκπαίδευσης αποτελεί δείκτη μέτρησης του πόσο ο πληθυσμός επηρεάζεται ή αντιστέκεται σε εξωγενή στοιχεία. Σε γενικές γραμμές όσο χαμηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο τόσο πιο εύκολη και γρήγορη μπορεί να είναι η αλλοίωση του πληθυσμού.

**ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΗΛΙΚΙΑΣ 10 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ**

ΝΟΜΟΙ	Μεταπτυχιακό	Πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών	Πτυχιούχοι ΤΕΙ (ΚΑΤΕ, ΚΑΤΕΕ)	Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών	Φοιτούν σε Ανώτατη, ΤΕΙ, ή Ανωτέρα Σχολή	Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης	Τελείωσαν τη Γ΄ Γυμνασίου	Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαίδευσης	Δεν τελείωσαν τη στοιχειώδη Εκπαίδευση	Αγράμματοι μη γνωρίζοντες γραφή και ανάγνωση
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	655	13378	3820	1691	6623	47337	32323	151976	39395	25481
ΡΕΘΥΜΝΟΥ	162	3688	1055	482	2714	13496	9552	47811	10928	7986
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	121	3596	899	519	612	14663	9478	47588	11456	9285
ΧΑΝΙΩΝ	411	7366	2233	1140	2194	31616	18756	76909	18577	9332
ΚΡΗΤΗ	1349	28028	8007	3832	12143	107112	70109	324284	80356	52084
ΠΟΣΟΣΤΟ	0,20	4,08	1,16	0,56	1,77	15,58	10,20	47,18	11,69	7,58

Το επίπεδο εκπαίδευσης στην Κρήτη παρουσιάζεται ικανοποιητικό. Σε ότι αφορά στην απόκτηση δεξιοτήτων αυτό επιτυγχάνεται μέσω της φοίτησης σε ιδρύματα και σχολές και με την απασχόληση (πρακτική άσκηση) στις τουριστικές επιχειρήσεις. Ωστόσο ένα μεγάλο ποσοστό των απασχολούμενων στον τουριστικό τομέα δεν έχουν λάβει σχετική κατάρτιση με συνέπεια την υστέρηση στο επίπεδο παροχής υπηρεσιών αλλά και στην ανθρώπινη συμπεριφορά γενικότερα.

Στο πλαίσιο της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου (ΠΕΠ Κρήτης) και με στόχο την κάλυψη των συνεχώς αυξανόμενων αναγκών σε εξειδικευμένο προσωπικό οργανώθηκαν προγράμματα κατάρτισης στους εξής τομείς:

- Κατάρτιση οδηγών σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
- Επαγγελματική κατάρτιση – εξειδίκευση ξενοδοχοϋπαλλήλων & επισιτιστικών επιχειρήσεων.
- Κατάρτιση στελεχών υποστήριξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Σύγχρονες μορφές οργάνωσης τουριστικών επιχειρήσεων.
- Οργάνωση, διοίκηση, διαχείριση συνεδριακού και πολιτιστικού τουρισμού.
- Διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Οδηγοί περιβαλλοντικού – περιηγητικού τουρισμού.
- Κατάρτιση σε θέματα τουριστικών και ναυτιλιακών γραφείων.
- Σύμβουλοι οργάνωσης και προώθησης εκδηλώσεων τέχνης και πολιτισμού.
- Κατάρτιση συμβούλων στον σχεδιασμό και την προώθηση του Συνεδριακού Τουρισμού.
- Πολιτισμικοί διαμεσολαβητές – φροντιστές για την επανάχρηση μνημείων και συνόλων.
- Τουρισμός τρίτης ηλικίας.
- Αγροτο – οικολογικός τουρισμός.
- Σχεδιασμός και προώθηση τουριστικών πακέτων.
- Μορφές δράσης για την εξέλιξη του τουριστικού προϊόντος και μέθοδοι διάθεσης και προβολής του.

- Χρήση προχωρημένων συστημάτων πληροφορικής στον τουρισμό.
- Θέματα θαλάσσιων αθλητικών δραστηριοτήτων.
- Λειτουργία και τεχνικές στις τουριστικές επιχειρήσεις.
- Διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Κατάρτιση τεχνικών ζαχαροπλαστικής σε σύγχρονες τεχνικές.

Ωστόσο δεν υπάρχουν στοιχεία που να αναφέρονται στα αποτελέσματα αυτής της προσπάθειας και ειδικότερα στο ποσοστό συμμετοχής, τη χρησιμότητα που είχε για τους συμμετέχοντες, κατά πόσο απέκτησαν νέες γνώσεις και τον τρόπο αξιοποίησής τους κ.α. Επίσης στα προγράμματα αυτά η πρόσβαση των οικονομικών μεταναστών που απασχολούνται στον τομέα του τουρισμού ήταν περιορισμένη καθώς είτε δεν ήταν στους τελικούς αποδέκτες είτε δεν είχαν δυνατότητα πληροφόρησης.

Η κατάρτιση στον τομέα του τουρισμού, όπως αυτός διαμορφώνεται στην Κρήτη, αφενός συμβάλλει στην απόκτηση δεξιοτήτων του έμψυχου δυναμικού με αποτέλεσμα τη βελτίωση του τουριστικού προϊόντος, αφετέρου προκύπτει ως ανάγκη της αυξανόμενης τουριστικής δραστηριότητας και της διαφοροποίησης της ζήτησης. Για παράδειγμα η κατάρτιση σε θέματα εναλλακτικού τουρισμού αποσκοπεί στην απόκτηση δεξιοτήτων και γνώσεων με στόχο την ικανοποίηση της ζήτησης έτσι όπως αυτή διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια.

Στην περίπτωση λοιπόν που ο τουρισμός ενταχθεί ομαλά στην αναπτυξιακή διαδικασία και έχει βασιστεί σε ένα ολοκληρωμένο σχεδιασμό, ενώ παράλληλα η τοπική κοινωνία διαθέτει τις κατάλληλες αντιστάσεις, **η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να προκαλέσει σημαντικές ωφέλειες στο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον, όπως:**

- Βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης μέσα από την ανακατανομή εισοδημάτων σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και μέσα από την ανάπτυξη υποδομών και υπηρεσιών με αποδέκτες όχι μόνο τους τουρίστες αλλά και τον τοπικό πληθυσμό.
- Περισσότερες δυνατότητες πρόσβασης στην αγορά εργασίας και αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος μέσω της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας.
- Διατήρηση πολιτιστικών στοιχείων τα οποία αποτελούν τουριστικό πόρο και τα οποία ενδέχεται να είχαν ξεχαστεί στο πέρασμα του χρόνου.

- Επανεκτίμηση της πολιτιστικής ταυτότητας από τους ντόπιους και ανάληψη πρωτοβουλιών για τη διατήρηση της.
- Εντατικοποίηση της δημιουργίας πολιτιστικών υποδομών και δράσεων συντήρησης, αξιοποίησης και ανάδειξης σημαντικών πολιτιστικών στοιχείων (π.χ. αρχαιολογικοί χώροι).
- «Άνοιγμα» της τοπικής κοινωνίας σε νέα στοιχεία και συνήθειες και επαναπροσδιορισμός των προτύπων για τους νέους.

Σε αντίθετη περίπτωση (έλλειψη αντιστάσεων εκ μέρους του τοπικού πληθυσμού, μη σχεδιασμένη τουριστική ανάπτυξη, έλλειψη σωστής διαχείρισης κ.α.) η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα και να προκαλέσει προβλήματα και ανεπανόρθωτες βλάβες στο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον όπως φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας και υποβάθμιση ή αλλοίωση πολιτιστικών στοιχείων.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι ορισμένες περιοχές της Κρήτης δέχονται πιέσεις και μάλιστα σημαντικές σε ότι αφορά το κοινωνικό και το πολιτισμικό περιβάλλον. Ωστόσο οι πιέσεις αυτές ποικίλουν ανάλογα με την περιοχή, τον τουρισμό (είδος και ένταση) και τη δεκτικότητα του τοπικού πληθυσμού.

Σε γενικές γραμμές η Κρήτη διατηρεί αναλλοίωτη την κοινωνική της διάρθρωση, την πολιτισμική της εικόνα, τα ήθη και τα έθιμά της. από τους βασικούς ανασταλτικούς παράγοντες αλλοίωσης των κοινωνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών του νησιού είναι η ισχυρή πολιτισμική της ταυτότητα και η ιδιόμορφη κοινωνική της δομή, στοιχεία τα οποία οι κάτοικοι του νησιού, τόσο οι μεγαλύτεροι όσο και οι νεότεροι τα υιοθετούν και τα συντηρούν. Τέλος, τα τοπικά αυτά χαρακτηριστικά (κοινωνικά και πολιτισμικά) της Κρήτης αποτελούν σε πολλές περιπτώσεις βασικό συνθετικό στοιχείο του τουριστικού προϊόντος ώστε η διατήρησή τους να εξυπηρετεί την τουριστική δραστηριότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ

4.1 Γενικά

Στην ONE εποχή στόχος μας θα πρέπει να είναι να κερδίσουμε το στοίχημα της ανταγωνιστικότητας και στην περίπτωση των τουριστικών επιχειρήσεων.

Για να επιτευχθεί όμως αυτός ο στόχος, θα πρέπει να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά πολλά σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κλάδος, και συγκεκριμένα:

- Έχει καλλιεργηθεί και εμπεδωθεί στις τάξεις των τουριστικών επιχειρήσεων, ότι οι κυβερνήσεις έως τώρα δεν ασχολούνται με τα θέματα του τουριστικού κλάδου.
- Ο ελληνικός τουρισμός έχει εισέλθει σε παρατεταμένη κρίση η οποία είναι η χειρότερη των τελευταίων 30 ετών. Για πρώτη φορά αγγίζει τον κλάδο του τουρισμού η ανεργία.
- Το 2004 η Ελλάδα έχει κατά 4% χαμηλότερα πακέτα σε σχέση με το 2003. έστω και αν έχει πάνω της στραμμένους τους προβολείς των διεθνών Μ.Μ.Ε. λόγω Ολυμπιακών Αγώνων, δεν κατορθώνει να προσελκύσει περισσότερους ξένους επισκέπτες, με αποτέλεσμα οι μεγάλοι Tour Operators της Ευρώπης να διαθέτουν τα ελληνικά τουριστικά πακέτα σε χαμηλότερες τιμές από το 2003. Αυτό δείχνει ότι η θέση της Ελλάδας στην ελληνική τουριστική αγορά, είναι υποβαθμισμένη. Καμία άλλη Ολυμπιακή Χώρα δεν είχε εμφανίσει – στο παρελθόν – ανάλογη καθοδική πορεία.
- Η προβολή των ολυμπιακών αγώνων δεν είχε τον κατάλληλο σχεδιασμό για την παράλληλη ορθή προβολή του τουριστικού προϊόντος.

Χαρακτηριστικές είναι έως τώρα από τη μία οι συνεχείς αλλαγές προσώπων στην ηγεσία του τουρισμού, και από την άλλη οι πρόσφατες δηλώσεις του π. Υπουργού Οικονομίας και του π. Υφυπουργού Ανάπτυξης περί γραφειοκρατικών αγκυλώσεων στον μηχανισμό της πληθώρας των συναρμόδιων υπουργείων, για την υλοποίηση των τουριστικών επενδύσεων. Άλλωστε ο ίδιος ο π. Υφυπουργός Ανάπτυξης, ανέφερε χαρακτηριστικά : «Όταν για μια επένδυση, απλά και μόνο για να λάβει την προχωροθέτηση, απαιτούνται σήμερα 17 εγκρίσεις από 11 διαφορετικές υπηρεσίες και όταν ήδη έχει δαπανηθεί ένα σημαντικό μέρος του προς επένδυση

κεφαλαίου, δεν θα πρέπει να απορεί κανείς γιατί οι μεγάλες επενδύσεις στον τουρισμό είναι πολυτέλεια.

Μια άλλη γνωστή αδυναμία του ελληνικού τουρισμού είναι η έντονη εποχικότητα. Το τρίμηνο Ιουλίου – Αυγούστου – Σεπτεμβρίου συγκεντρώνει σταθερά κατά την τελευταία δεκαετία το 50% των ετήσιων αφίξεων.

Έντονη είναι τα τελευταία 7 χρόνια και η αδυναμία του ελληνικού τουρισμού στο επίπεδο της τουριστικής εκπαίδευσης, τη στιγμή μάλιστα, που ανταγωνιζόμαστε προηγμένες τουριστικά χώρες. Η συνεχής αυτή υποβάθμιση της τουριστικής εκπαίδευσης οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι η ευθύνη του σχεδιασμού και της υλοποίησής της έχει ανατεθεί σε αναρμόδιους. Αποτέλεσμα αυτού είναι οι απόφοιτοι των σχολών τουριστικών επαγγελμάτων, να μην ανταποκρίνονται στις ανάγκες και στις προσδοκίες της αγοράς εργασίας, με αποτέλεσμα ένα σημαντικό ποσοστό να εγκαταλείπει τον κλάδο μετά την αποφοίτηση του. Το πρόσφατο νομοσχέδιο για την τουριστική εκπαίδευση δεν βοηθάει στη σύνδεση της παρεχόμενης παιδείας με την αγορά εργασίας και αγνοεί τον κολεγιακό χαρακτήρα της εκπαίδευσης καθώς επίσης και τις ανάγκες για παροχή εκπαίδευσης Πανεπιστημιακού επιπέδου στον Τουρισμό.

Ο μεγαλύτερος κίνδυνος για τον ελληνικό τουρισμό προέρχεται από την αδυναμία και την αδιαφορία, που με συνέπεια ακολούθησαν οι πολιτικές ηγεσίες του τουρισμού, απέναντι στα προβλήματα που πολλαπλασιαστικά συσσωρεύτηκαν.

Στην τουριστική ηγεσία, είναι κοινό μυστικό ότι οι διαφωνίες και οι αντιπαλότητες εξακολουθούν να κυριαρχούν. Στον δημόσιο τουριστικό μηχανισμό, στον λαβύρινθο της γραφειοκρατίας και στις δυσκίνητες και αλληλοεξαρτώμενες υπηρεσίες χάνεται ότι καλύτερο έχει να επιδείξει ο ΕΟΤ και οι υπόλοιποι τουριστικοί οργανισμοί. Η στάση των τουριστικών φορέων στο θέμα της αναποτελεσματικότητας της τουριστικής ηγεσίας, εξαρτάται, δυστυχώς, άμεσα και από τον κατακερματισμό της εκπροσώπησης που υπάρχει στην αγορά εξ' αιτίας της απουσίας ενιαίου φορέα που θα επιτρέπει ορθολογική και αποτελεσματική εκπροσώπηση του τομέα», είπε χαρακτηριστικά.

Σε όλα τα προαναφερθέντα έντονα και γνωστά προβλήματα, η απάντηση δεν μπορεί να είναι άλλη από την ποιότητα και τη διαρκεί προσπάθεια αναβάθμισης του τουριστικού προϊόντος. Χρειάζεται σχεδιασμός, δράση, εκσυγχρονισμός των υφισταμένων δομών, δημιουργία νέων υποδομών, πολιτικές στήριξης, έμφαση στην

προστασία του περιβάλλοντος, επιβολή κανόνων δημόσιας υγείας και υγιεινής, ενίσχυση της ασφάλειας και της προστασίας των καταναλωτών, προτεραιότητα στην εκπαίδευση, επαγγελματική κατοχύρωση των αποφοίτων των σχολών. Σωστές και άξιες επιλογές, οριοθέτηση της ποιότητας ως κυρίαρχου ζητούμενου και μακροχρόνιος προγραμματισμός.

4.2 Προτάσεις ανάπτυξης:

- **Χάραξη μακροπρόθεσμης τουριστικής πολιτικής.** Η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να έχει πρωτεύοντα ρόλο στην γενικότερη στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης της χώρας και να στοχεύει στην παραγωγή πλούτου και στην αύξηση της απασχόλησης. Η αναπτυξιακή στρατηγική για τον τουρισμό, πρέπει να διασφαλίζει τους όρους για μια ανταγωνιστική και αυτοτροφοδοτούμενη (αειφόρο) τουριστική οικονομία, που θα αξιοποιεί τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας μας και τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους που αυτή διαθέτει.
- **Βελτίωση της ποιότητας του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.**
- **Αλλαγές στον δημόσιο τουριστικό μηχανισμό** με εκσυγχρονισμό των δομών και των μηχανισμών άσκησης της τουριστικής πολιτικής.
- **Θεσμοθέτηση της διαφήμισης του τουριστικού προϊόντος.** Με τη σύσταση του ενιαίου κρατικού φορέα προβολής και διαφήμισης των τουριστικών προορισμών της χώρας μας στο εξωτερικό. Με τη θεσμοθέτηση πόρων για την προβολή και διαφήμιση. Με την ενίσχυση της εικόνας της χώρας μας σε διεθνή επίπεδο. Με την εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων και εργαλείων μάρκετινγκ στη βάση τριμερούς συνεργασίας κράτους, επιχειρήσεων / εργαζομένων και τοπικής αυτοδιοίκησης.
- **Διαφοροποίηση και εμπλουτισμός του ελληνικού προϊόντος.** Με την ανάπτυξη θεματικών εναλλακτικών μορφών τουρισμού με στόχο την ικανοποίηση των εξελισσόμενων προσδοκιών των τουριστών, την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, τη διεύρυνση του τουρισμού σε χώρο και χρόνο και

τον απεγκλωβισμό του από το πρότυπο του μαζικού – παραθεριστικού τουρισμού.

- **Ο στόχος της τουριστικής πολιτικής της χώρας μας θα πρέπει να συνοψίζεται στο τρίπτυχο: πολυμορφία, ποιότητα, βιωσιμότητα σε 12μηνη βάση.** ‘‘Στόχος είναι να περάσουμε από την μονοδιάστατη ταμπέλα ‘‘ήλιος – θάλασσα’’, σε μια πολυμορφία, που να συνδυάζει τον συνεδριακό τουρισμό, τον αγροτουρισμό, τον θρησκευτικό τουρισμό, τον αθλητικό τουρισμό και να συνδέει τον τουρισμό με την κλασική αλλά και σύγχρονη πολιτιστική μας κληρονομιά. Και όλα αυτά, σε 12μηνη βάση. Και αυτό γιατί οι ειδικές ή εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα ‘αγορές-θύλακες’, που θα διακινούν μεγάλης οικονομικής απόδοσης, μεγέθη. Σε μια χώρα όπως η Ελλάδα δεν δικαιολογείται να υπάρχει τουριστική περίοδος 4 μηνών, που συνεχώς μάλιστα να περιορίζεται. Στόχος είναι η ανάπτυξη βαριάς τουριστικής βιομηχανίας. Το βασικό προϊόν βέβαια του ελληνικού τουρισμού ήταν, και θα είναι ο ήλιος και η θάλασσα. Η διαφοροποίηση που θα αμβλύνει το φαινόμενο της εποχικότητας, αυξάνοντας την κίνηση εκτός του θερινού τριμήνου, πρέπει να βασιστεί πάνω στον εμπλουτισμό του βασικού αυτού προϊόντος, στοχεύοντας σε ειδικές αγορές, με προϋπόθεση βέβαια το υψηλό επίπεδο παρεχόμενων υπηρεσιών και την ύπαρξη κατάλληλων υποδομών (δίκτυο αερομεταφορών, εγκαταστάσεις ειδικής τουριστικής υποδομής κ.λ.π.).
- **Αύξηση των μεριδίων σε αριθμό τουριστών και σε εισπράξεις από την διεθνή τουριστική αγορά.** Χρειάζεται, δηλαδή, αύξηση του μεριδίου από την πίτα των περίπου 150 εκατομμυρίων τουριστών, που επισκέπτονται τους Μεσογειακούς προορισμούς, και των 110 δις. ευρώ τουριστικών δαπανών, από τους υπόλοιπους ανταγωνιστικούς προορισμούς. Το μερίδιο της αγοράς που κατέχουμε στο σύνολο των αφίξεων στις Μεσογειακές χώρες, που είναι 9% περίπου, παραμένει μικρό. Ο ανταγωνισμός στην ευρύτερη τουριστική ζώνη της Μεσογείου, έχει πλέον αποκτήσει έντονα χαρακτηριστικά. Οι εποχές «παχέων αγελάδων» έχουν περάσει ανεπιστρεπτί. Κάθε επισκέπτης που θα έρχεται στη χώρα μας, θα πρέπει να έχει κίνητρο και κάθε ευρώ ή δολάριο που θα εισπράττεται, θα πρέπει να ‘αξίζει τα λεφτά του’. Κάθε επένδυση δεν

θα πρέπει να περιορίζεται στην αντιγραφή αλλά και στην ευρηματικότητα. Στη δημιουργία, δηλαδή, του δικού μας μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης, με βάση τα αδιαφιλονίκητα συγκριτικά μας πλεονεκτήματα. Θα πρέπει να προχωρήσουμε σε κινήσεις που θα τοποθετήσουν τη χώρα μας στις νέες μεγάλες αγορές. Η διεύρυνση της Ε.Ε. δημιούργησε μια μεγάλη νέα αγορά με χώρες όπως: Μάλτα, Κύπρος, Πολωνία, Λετονία, Λιθουανία, Ουγγαρία, Σλοβενία, Σλοβακία, Εσθονία και Τσεχία. Οφείλουμε έτσι, εάν θέλουμε να έχουμε μια μακρόχρονη ανάπτυξη, να δώσουμε ιδιαίτερο βάρος στις νέες αυτές αγορές. Οφείλουμε έτσι, αν θέλουμε να έχουμε μια μακρόχρονη ανάπτυξη, να δώσουμε ιδιαίτερο βάρος στις νέες αυτές αγορές. Οφείλουμε επίσης να δώσουμε βάρος και σε άλλες αγορές όπως της Ρωσίας αλλά και της Κίνας, της Ιαπωνίας και της Ινδίας, γιατί όλα τα στοιχεία δείχνουν ότι δημιουργείται ένα ισχυρό κύμα εξερχόμενου τουρισμού, το οποίο δεν θα πρέπει να μείνει ανεκμετάλλευτο. Οφείλουμε επίσης να ξαναδούμε παραδοσιακές αγορές τις οποίες έχουμε εγκαταλείψει για άγνωστους λόγους, όπως οι Αραβικές χώρες με τις οποίες υπάρχουν μακρόχρονοι δεσμοί. Πρέπει παράλληλα, να προχωρήσει με σύγχρονο και αντικειμενικό τρόπο: η "αστεροποίηση" των ξενοδοχειακών καταλυμάτων, - η αναμόρφωση των κτιρίων που υπάγονται στον αναπτυξιακό νόμο για τις τουριστικές επιχειρήσεις, - η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και σταθερού περιβάλλοντος ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας και ενίσχυσης των ιδιωτικών επενδύσεων, - η άρση των γραφειοκρατικών διαδικασιών για την υλοποίηση μεγάλων επενδυτικών προγραμμάτων, - η προώθηση μεγάλων επενδύσεων που έχουν χαρακτηριστεί Μείζονος Τουριστικής Σημασίας, - η πλήρης εκμετάλλευση των δυνατοτήτων του Γ' Κ.Π.Σ. για την αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος, - η Ανάπτυξη και η Οργάνωση των περιφερειών.

- **Αξιοποίηση του Εθνικού Συμβουλίου Τουρισμού** με ρόλο συμβουλευτικό προς την πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Τουρισμού.
- **Επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο.** Με σωστή εκπαίδευση, επιμόρφωση και κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις ενός υψηλής ποιότητας τουριστικού προϊόντος. Με αναδιόρθωση του πλαισίου τουριστικής εκπαίδευσης και επιμόρφωσης ώστε να

διασφαλίζεται η ενιαία κατεύθυνση και ο συντονισμός, σε σύνδεση με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Με αναβάθμιση της ποιότητας της παρεχόμενης παιδείας σε όλους τους τομείς. Συγκεκριμένα χρειάζεται αναβάθμιση των σχολών σε πανεπιστημιακού επιπέδου για την παραγωγή εξειδικευμένου στελεχιακού δυναμικού. Η αναβάθμιση της τουριστικής παιδείας, εκπαίδευσης και επιμόρφωσης αποτελεί μονόδρομο για ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, αλλά και την προστασία της απασχόλησης των Ελλήνων εργαζομένων στη νέα Ευρωπαϊκή αγορά.

Ένα ακόμα κρίσιμο ζητούμενο για τον Τουρισμό, είναι η λειτουργία κατόπιν της πρόσφατης ίδρυσης του Υπουργείου Τουρισμού με αυξημένες αρμοδιότητες. Η ίδρυση του Υπουργείου Τουρισμού δεν ήταν απλώς επιτακτική ανάγκη, είναι μονόδρομος για την χάραξη βαριάς τουριστικής βιομηχανίας. Όταν σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος το 16% του Α.Ε.Π. της χώρας προέρχεται από τον τουρισμό, δικαιούται να αποκτήσει αυτονομία, έτσι ώστε να μπορεί να λειτουργεί καλύτερα αλλά κυρίως πιο αποτελεσματικά.

Μάλιστα ένα τέτοιο Υπουργείο θα έπρεπε να έχει αυξημένες αρμοδιότητες όσον αφορά ορισμένους τομείς, όπως είναι για παράδειγμα: οι συγκοινωνίες και γενικότερα οι μεταφορές, η υγεία και η υγιεινή των τροφίμων, οι επενδύσεις, η πολεοδομική ανάπτυξη, η προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς και πολλά άλλα, ώστε να βοηθάει στην ταχεία επίλυση των σχετικών προβλημάτων.

Πάγια μακροχρόνια επιδίωξη της τουριστικής μας πολιτικής, θα έπρεπε να είναι ένας ποιοτικά αναβαθμισμένος και οικονομικά αποδοτικός τουρισμός, που θα σέβεται το φυσικό περιβάλλον, τους πολιτιστικούς θησαυρούς, τη δημογραφική ισορροπία, τον ελληνικό τρόπο ζωής και τις δυνατότητες της σύγχρονης Ελλάδας. Ο ανταγωνισμός πλέον στον τουρισμό έχει μεταφέρει στο επίπεδο της ποιότητας και γίνεται ολοένα εντονότερος. Το ζητούμενο λοιπόν σε κάθε περίπτωση είναι η συνολική ποιοτική αναβάθμιση του Ελληνικού τουρισμού. Μια αναβάθμιση που θα επιτευχθεί μέσα από τη χάραξη αναπτυξιακής στρατηγικής που θα σχεδιάσει και θα υλοποιήσει το Υπουργείο Τουρισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

5.1 Γενικά

Με σκοπό την εξέταση του τουρισμού στην Κρήτη και ειδικότερα στο νομό Χανίων διενεργήθηκε έρευνα της τουριστικής αγοράς από το τμήμα Οικονομίας και Διοίκησης του Μεσογειακού Αγρονομικού Ινστιτούτου Χανίων καθώς και μελέτη αξιολόγησης των χρηματοοικονομικών επιδόσεων των ξενοδοχειακών μονάδων της Κρήτης από το Εργαστήριο Συστημάτων Χρηματοοικονομικής Διοίκησης του Πολυτεχνείου Κρήτης.

Στην διερεύνηση των προτιμήσεων των τουριστών στο νομό Χανίων εξετάστηκαν θέματα όπως:

- Λόγοι επιλογής Κρήτης και ειδικότερα του νομού Χανίων ως τουριστικού προορισμού καθώς και τρόπος εύρεσης του
- Σημαντικότητα των κριτηρίων που τους επηρέασαν για την επιλογή τους
- Αξιολόγηση της ποιότητας των υπηρεσιών που τους προσφέρονται.
- Αναγνωσιμότητα των τοπικών προϊόντων.

Η αξιολόγηση των χρηματοοικονομικών επιδόσεων των ξενοδοχειακών μονάδων της Κρήτης βασίστηκε στους δείκτες:

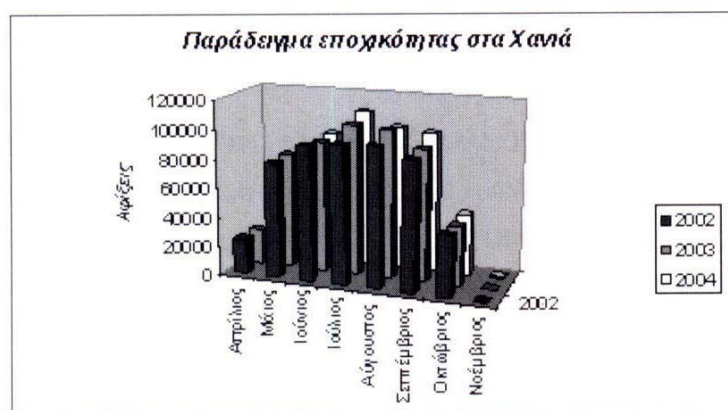
- Βιομηχανικής αποδοτικότητας
- Δείκτης κυκλοφορίας ιδίων κεφαλαίων
- Δείκτης συνολικής ικανότητας δανεισμού
- Δείκτης γενικής ρευστότητας

Τουρισμός και Ελλάδα είναι δύο ιδέες στενά συνδεδεμένες φέρνοντας στο μυαλό γοητευτικούς συνδυασμούς εικόνων ήχων αισθήσεων και ανθρώπων. Το μεσογειακό ζεστό κλίμα της χώρας, η ποικιλία των τοπίων και του περιβάλλοντος, οι αρχαιολογικοί χώροι και η αρχαία ιστορία, η καθαρή βαθιά μπλε θάλασσα έχουν προσελκύσει ένα μεγάλο αριθμό τουριστών για πολλά χρόνια μέχρι τώρα. Κατά συνέπεια ο τουρισμός είναι ένας βασικός τρόπος παραγωγής πλούτου για τη χώρα. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου η Ελλάδα είναι η όγδοη χώρα προορισμού στην Ευρώπη όσον αφορά τις αφίξεις τουριστών και η 15^η στη παγκόσμια κατάταξη με πάνω από 13 εκατομμύρια τουρίστες, ενώ ήταν δέκατη στον κόσμο όσον αφορά τη συνολική δαπάνη των τουριστών το 2003 (περίπου 10,7 δισεκατομμύρια δολάρια). Από τον τουρισμό προέρχονται (άμεσα και έμμεσα) το 16,2% του καθαρού

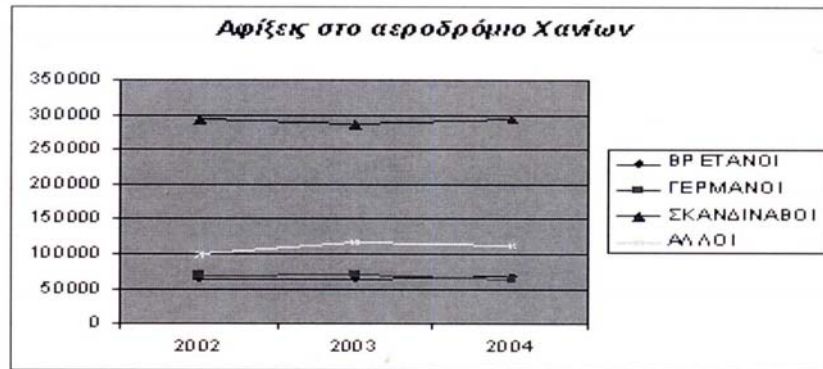
εγχώριου προϊόντος και σ' αυτόν απασχολείται το 18,2% του συνόλου των εργαζομένων (Παγκόσμιο Συμβούλιο Εμπορίου και Τουρισμού, Ελλάδα, 2005).

Η Κρήτη είναι ένα από τα πιο δημοφιλή μέρη στο κόσμο και είναι γνωστό για το «ήλιος, άμμος και θάλασσα». Με 1046 Km παραλίες το μεγάλο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα του νησιού είναι οι κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν, οι φυσικές του ομορφιές, οι αρχαιολογικοί του χώροι, τα μοναστήρια, η ποικιλία των τοπίων με ψηλά βουνά και μεγάλες παραλίες καθώς και τα μπλε κρυστάλλινα νερά που συνδυάζονται με διάφορες δραστηριότητες και τέλος οι υψηλής ποιότητας εγκαταστάσεις διαμονής που υπάρχουν σε όλες τις κατηγορίες. Το 70% των τουριστικών επιχειρήσεων συγκεντρώνονται στο βόρειο τμήμα του νησιού όπου βρίσκεται και ο κύριος οδικός άξονας καθώς και τα λιμάνια και τα αεροδρόμια.

Όπως όλοι οι προορισμοί που χαρακτηρίζονται ως προορισμοί γνωστοί για το «ήλιος, άμμος, θάλασσα» έτσι και η Κρήτη αντιμετωπίζει το πρόβλημα της εποχικότητας και υπάρχει η ανάγκη αυτή η περίοδος να επεκταθεί. Η περίοδος υψηλής τουριστικής κίνησης διαρκεί από τον Μάιο ως τον Σεπτέμβριο με κορύφωση τον Ιούλιο και τον Αύγουστο.

Πηγή: Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας Αεροδρομίου Χανίων (2005)

Πηγή: Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας Αεροδρομίου Χανίων (2005)

Στο παραπάνω διάγραμμα παρατηρούμε τις αφίξεις με πτήσεις Charter στο αεροδρόμιο Χανίων κατά χώρα προέλευσης. Όπως εύκολα διακρίνουμε μεγάλο κομμάτι του τουρισμού αποτελείται από Σκανδιναβούς οι οποίοι έχουν σαν κύριο προορισμό τα τελευταία χρόνια τα Χανιά. Στη συνέχεια σημαντική μερίδα του τουρισμού αποτελείται από Βρετανούς και Γερμανούς καθώς και ένα τμήμα που αποτελείται από Ιταλούς, Πολωνούς, Γάλλους, κ.τ.λ.

5.2 Έρευνα τουριστικής αγοράς στο νομό Χανίων

Στα πλαίσια έρευνας που έγινε για το τουρισμό στη Κρήτη από το Μ.Α.Ι.Χ. το καλοκαίρι του 2005 από τον συντονιστή σπουδών του τμήματος οικονομίας και διοίκησης Δρ. Γ. Μπαουράκη σε συνεργασία με τους κ.κ. Μιχελάκη Κων/νο, Ι. Καργιολί, Γ. Αθανασάκη, Π. Δράκο και Γ. Γαδανάκη χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία τα οποία ελήφθησαν από τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων από τουρίστες σε διάφορες περιοχές των Χανίων. Τα ερωτηματολόγια αυτά συμπληρώθηκαν σε μεγάλο ποσοστό στο Παλιό Λιμάνι, στον Πλατανιά, την Αγία Μαρίνα, τη Γεωργιούπολη, το Κολυμβάρι καθώς και την Αλμυρίδα του δήμου Βάμου και τις Καλύβες. Στα ερωτηματολόγια αυτά οι τουρίστες έδωσαν απαντήσεις σχετικά με τις προσωπικές προτιμήσεις τους, το πόσο ικανοποιημένοι είναι από τις παρεχόμενες υπηρεσίες, τα Κρητικά προϊόντα και τη Κρητική διαίτα καθώς και τη γνώμη τους για τον οικοτουρισμό και τον αγροτουρισμό. Η επιλογή των τουριστών ήταν τυχαία. Ο συνολικός αριθμός των ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκε ήταν 300. όσον αφορά την προέλευση των ερωτηθέντων τα ποσοστά τείνουν να μοιάζουν με αυτά των αφίξεων στο αεροδρόμιο της Κρήτης με

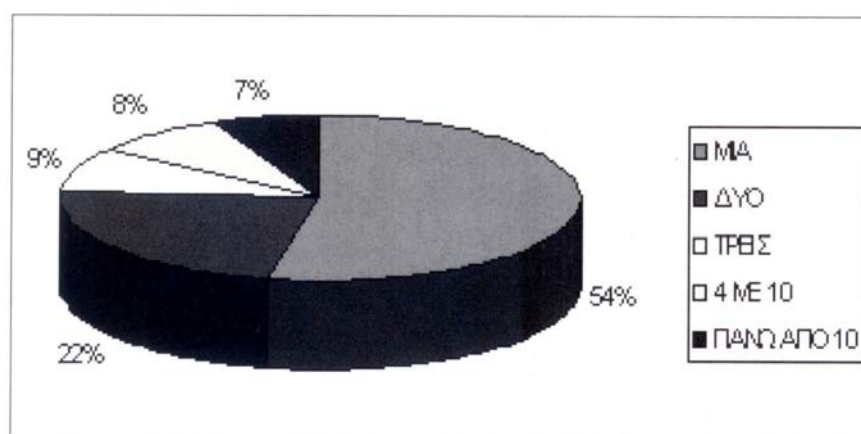
charter για το 2004. έτσι το 54% είναι Σκανδιναβοί, το 13% είναι από τη Μ. Βρετανία, το 12% είναι Γερμανοί και τέλος το 21% από άλλες χώρες.

Ο αριθμός των ανδρών που συμμετείχαν στην έρευνα ισούται με αυτόν των γυναικών (50% - 50%)

Από τους ερωτηθέντες περίπου το 35% πάει μια φορά το χρόνο διακοπές, το 33% δύο φορές το χρόνο, το 17% περισσότερες. Από δύο φορές το χρόνο. Αντίθετα μόλις ένα 6% πάει σπάνια.

Η συνήθης διάρκεια παραμονής είναι περίπου μία εβδομάδα για το 50,3% των ερωτηθέντων ενώ η παραμονή για το 41,9% των ερωτηθέντων είναι περίπου δύο εβδομάδες.

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο που προκύπτει είναι ότι ένα μεγάλο ποσοστό περίπου 46% έχει ξαναέρθει στη Κρήτη ενώ το 54% περίπου έρχεται για πρώτη φορά. Συγκεκριμένα το 22,4% έρχεται για δεύτερη φορά, το 9,2% έρχεται για τρίτη φορά, το 8,5% έχει έρθει τέσσερις με δέκα φορές στη Κρήτη. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό συμπέρασμα για κάποιον που παρέχει τουριστικές υπηρεσίες γιατί παρέχοντας πολύ καλές υπηρεσίες και δημιουργώντας ένα πολύ καλό φιλικό κλίμα εμπιστοσύνης και καλής εξυπηρέτησης δημιουργεί πιστούς πελάτες είτε στον ίδιο είτε στο νησί.

Χαρακτηριστικό πάντως είναι ότι πάνω από τους μισούς ερωτηθέντες που έλαβαν μέρος στην έρευνα και συγκεκριμένα το 58% ήρθαν με τον σύζυγο ή τη σύζυγο τους ή τον /την σύντροφο τους. Το 17% ήρθαν με την οικογένεια τους (με παιδιά) ενώ 13% των ερωτηθέντων έκαναν διακοπές με φίλους.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις στην ερώτηση σχετικά με το πώς κρίνουν οι ερωτηθέντες την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό όσον αφορά το κόστος. Το 70% θεωρεί ότι το κόστος είναι κανονικό. Το 19% θεωρεί ότι η Κρήτη είναι φθηνός τουριστικός προορισμός. Μικρότερο ποσοστό και συγκεκριμένα το 10% δήλωσαν ότι η Κρήτη είναι ακριβή.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει όμως και η ανάλυση της προηγούμενης ερώτησης αναλύοντας τις απαντήσεις ανάλογα με τη χώρα που καταγόταν οι ερωτηθέντες. Για λόγους ευκολίας τις χωρίσαμε ως εξής: Σε αυτούς που προέρχονται από Σκανδιναβικές χώρες, σε αυτούς που προέρχονται από την Μ. Βρετανία, σε αυτούς που προέρχονται από τη Γερμανία και σε αυτούς που προέρχονται απ' τις υπόλοιπες χώρες.

Από αυτόν τον διαχωρισμό μπορούμε να συμπεράνουμε ότι αν και το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων εκτιμούν ότι η Κρήτη είναι ένας προορισμός που έχει λογικό – κανονικό κόστος ωστόσο υπάρχει μια διαφοροποίηση ανάλογη με την χώρα που προέρχονται οι τουρίστες. Έτσι πιο προσιτή φαίνεται να είναι η Κρήτη ως προς το κόστος για τους τουρίστες που προέρχονται από την Μ. Βρετανία. Στη συνέχεια ακολουθούν οι Γερμανοί που στην συντριπτική τους πλειοψηφία θεωρούν λογικό το κόστος των διακοπών τους στην Κρήτη. Όσον αφορά τους Σκανδιναβούς παρατηρούμε μια ομοιομορφία με το σύνολο αλλά είναι σαφές ότι θεωρούν την Κρήτη πιο ακριβή σε σχέση με τους Άγγλους και τους Γερμανούς. Από τους Σκανδιναβούς πιο ακριβή θεωρούν την Κρήτη οι Σουηδοί και πιο φθηνή οι Δανοί. Τέλος για τους τουρίστες που έρχονται από τα υπόλοιπα μέρη και δεν αποτελούν μεγάλο τμήμα των τουριστών που έρχονται στη Κρήτη θα λέγαμε ότι θεωρούν την Κρήτη εμφανώς πιο ακριβή από τους Άγγλους και τους Γερμανούς. Από το σύνολο αυτών των χωρών είναι οι Γάλλοι αυτοί που θεωρούν τη Κρήτη πιο φθηνή.

Σημαντικά συμπεράσματα μπορούμε να εξάγουμε από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων σχετικά με το πώς επέλεξαν τον τουριστικό τους προορισμό. Έτσι μπορούμε να ξέρουμε ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος να προωθήσουμε το Κρητικό τουριστικό προϊόν. Σημαντικός παράγοντας για την επιλογή του μέρους που θα κάνουν διακοπές οι τουρίστες είναι μια σειρά από παραμέτρους σχεδόν ίδιας βαρύτητας. Έτσι η συζήτηση που θα κάνουν με φίλους ή γνωστούς φαίνεται να είναι ο πρώτος παράγοντας που τους επηρεάζει στην επιλογή τόπου διακοπών. Αυτό σε συνδυασμό με το μεγάλο ποσοστό τουριστών που ξαναέρχεται στη Κρήτη για διακοπές μπορούμε να

πούμε ότι είναι πολύ σημαντικό για τον τουρισμό του τόπου μας οι τουρίστες που έρχονται να φεύγουν με καλές εντυπώσεις στο τόπο τους. Όχι μόνο επειδή όπως προαναφέραμε πριν, θα ξαναέρθουν οι ίδιοι αλλά και επειδή αυτοί θα είναι και η καλύτερη διαφήμιση για νέους επισκέπτες στη χώρα μας. Δεύτερος εξίσου σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τους υποψήφιους επισκέπτες στην χώρα μας είναι τα διάφορα τουριστικά έντυπα ή διαφημιστικά φυλλάδια που θα διαβάσουν. Ένας άλλος προσφιλής τρόπος αναζήτησης τόπου διακοπών είναι το διαδίκτυο ενώ τέλος η συνεισφορά των ταξιδιωτικών πρακτορείων είναι σημαντική. Στους τελευταίους τρεις παράγοντες πρέπει να επικεντρωθούν οι προσπάθειες για διαφήμιση ώστε να επιτευχθεί η προώθηση του τουριστικού προϊόντος. Αντίθετα η διαφήμιση στα μέσα μαζικής ενημέρωσης δεν επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την επιλογή για διακοπές.

Όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι τουρίστες χρησιμοποιούν για να «κλείσουν» τις διακοπές τους η πλειοψηφία επιμένει μέσω της παραδοσιακής οδού δηλαδή των τουριστικών πρακτόρων. Από αυτούς οι περισσότεροι επιλέγουν ένα ολοκληρωμένο «πακέτο» διακοπών ή ένα μερικώς οργανωμένο «πακέτο». Αντίθετα όσοι «κλείνουν» μέσω διαδικτύου προτιμούν κυρίως την αγορά εισιτηρίων ή μερικώς οργανωμένων «πακέτων». Συχνά παρατηρείται το φαινόμενο να κλείνουν εισιτήρια μέσω διαδικτύου και το υπόλοιπο πακέτο να το κλείνουν μέσω ταξιδιωτικού πράκτορα.

Στην συνέχεια οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να εκτιμήσουν το βαθμό που τους επηρέασαν κάποιοι παράγοντες για να επιλέξουν την Κρήτη σαν προορισμό. Το κλίμα της Ελλάδας αλλά και οι φυσικές ομορφιές φαίνεται να επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την απόφαση για διακοπές στην Κρήτη αφού η συντριπτική πλειοψηφία θεώρησε ότι και τα δύο χαρακτηριστικά «έπαιξαν» σπουδαίο ή πολύ σπουδαίο ρόλο στην επιλογή τους να έρθουν στην Κρήτη. Οι αρχαιολογικοί χώροι ενδιαφέρουν λιγότερο τους επισκέπτες αφού το 23% απάντησαν ότι παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην επιλογή τους και το 34% σημαντικό ρόλο. Αντίθετα το 35% απάντησε ότι «παίζει» λιγότερο σημαντικό ρόλο ενώ το 8% δεν το ενδιέφερε καθόλου. Ακόμα ρόλο παίζουν οι χώροι διασκέδασης. Για το 49% οι τιμές είναι σημαντικός παράγοντας επιλογής μέρους διακοπών και πολύ σημαντικός για το 15%. Τέλος η τοπική κουζίνα είναι σημαντικός ή πολύ σημαντικός παράγοντας για το περίπου 76%.

Στην πλειοψηφία οι τουρίστες μένουν σε ξενοδοχείο (περίπου 57%), λιγότεροι μένουν σε διαμερίσματα (26%) ενώ ελάχιστοι μένουν σε studios (6%) δωμάτια (6%) ιδιόκτητο σπίτι (2%) κάμπινγκ (1%) και αλλού (2%).

Σημαντικό είναι να ξέρουμε το βαθμό ικανοποίησης των τουριστών που έρχονται στον τόπο μας από τις παρεχόμενες υπηρεσίες.

Όπως βλέπουμε και στο διάγραμμα που ακολουθεί όσον αφορά την διαμονή ο βαθμός ικανοποίησης είναι αρκετά μεγάλος καθώς το 98% είναι πολύ ικανοποιημένο (54%) ή ικανοποιημένο (44%).

Ο βαθμός ικανοποίησης από τη χρήση μέσων μεταφοράς είναι αρκετά μεγάλος αν και το 29% των ερωτηθέντων δεν είχε μπει σε λεωφορείο το 85% των υπολοίπων ήταν πολύ ικανοποιημένοι (24%) ή ικανοποιημένοι (61%). Το 14% από αυτούς που είχαν μπει σε λεωφορείο δεν έμειναν ικανοποιημένοι και το 1% ήταν πολύ απογοητευμένοι.

Οι υπηρεσίες που προσφέρουν τα ταξί αξιολογήθηκαν περίπου στο ίδιο επίπεδο με τις υπηρεσίες των λεωφορείων.

Όσον αφορά την σήμανση στους δρόμους και γενικά οποιαδήποτε υπηρεσία μπορεί να βοηθήσει τους οδηγούς στο οδικό δίκτυο οι απαντήσεις που δόθηκαν δεν έδωσαν ικανοποιητική εικόνα για τις υπηρεσίες που προσφέρονται.

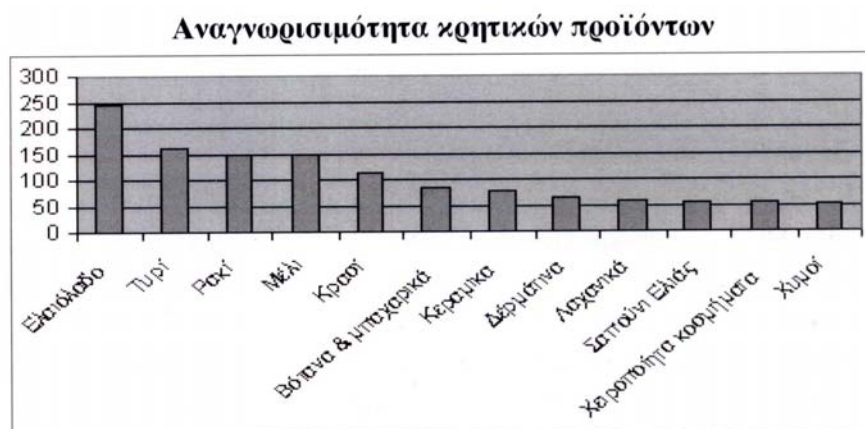
Ελαφρώς καλύτερη εικόνα παρουσιάζουν οι υπηρεσίες παροχής πληροφοριών στους τουρίστες. Το 19% του συνόλου δεν γνωρίζει να δώσει απάντηση. Από τους υπόλοιπους το 13% ήταν πολύ ικανοποιημένοι, το 68% ήταν ικανοποιημένοι, το 68% ήταν ικανοποιημένοι, το 18% ήταν απογοητευμένοι και το 1% πολύ απογοητευμένοι.

Καλή εντύπωση έχουν σε μεγάλο βαθμό οι τουρίστες για την καθαριότητα σε δρόμους, παραλίες κ.τ.λ. αν και υπάρχουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσης. Το 13% είναι πολύ ικανοποιημένο, το 68% είναι ικανοποιημένο, το 14% εμφανίζεται απογοητευμένο ενώ το 3% είναι πολύ απογοητευμένο.

Από τα παραπάνω αποτελέσματα μπορούμε να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα. Καταρχήν υπάρχει ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό που δεν έχει χρησιμοποιήσει μια σειρά από υπηρεσίες, ενώ αντίθετα η ικανοποίηση από το μέρος που διαμένουν είναι αρκετά μεγάλη. Μπορούμε έτσι να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι οι τουρίστες περνούν ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα στο ξενοδοχείο ή στην περιοχή γύρω από αυτό, αντίθετα δεν μετακινούνται πολύ και έτσι δηλώνουν άγνοια για μια σειρά από υπηρεσίες που σχετίζονται με τη μετακίνησή τους.

Σε αντίθεση με το υψηλό επίπεδο υπηρεσιών στην διαμονή, υπηρεσίες όπως τα μέσα μεταφοράς (λεωφορεία, ταξί) αλλά και η παροχή πληροφοριών και άλλου χρήσιμου υλικού χρειάζονται περαιτέρω βελτίωση. Επίσης ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί στην καθαριότητα.

Τα κρητικά προϊόντα μπορούν να προωθήσουν τον τουρισμό του νησιού αλλά μπορούν και να προωθήσουν μέσω αυτού. Παρακάτω παρουσιάζονται τα προϊόντα που οι τουρίστες που απάντησαν θεώρησαν πιο γνωστά και δημοφιλή ταξινομημένα ξεκινώντας από αυτά που θεωρούνται περισσότερο δημοφιλή προς αυτά που θεωρούνται λιγότερο δημοφιλή. Αν και σειρά είναι λίγο – πολύ αναμενόμενη ενδιαφέρον έχει το ψηλό ποσοστό του λαδιού επί του συνόλου των απαντήσεων. Ακολουθούν το τυρί, η τσικουδιά, το μέλι κ.α.

Όσον αφορά τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού περίπου 1 στους 2 ερωτηθέντες απάντησε ότι του αρέσει ο οικοτουρισμός δηλαδή μια μορφή διακοπών που θα ήταν πιο κοντά στο περιβάλλον και τη φύση. Το ενδιαφέρον για διακοπές σε αγροτουριστικό κατάλυμα είναι μικρότερο καθώς μόνο το 38% θα ενδιαφερόταν να κάνει διακοπές εκεί. Μεγαλύτερο ποσοστό ενδιαφέροντος συγκεντρώνει μια

γαστρονομική περιήγηση καθώς θα ενδιαφερόταν το 54% των ερωτηθέντων. Έτσι μεγάλη ανταπόκριση θα είχαν «μονοπάτια» ελαιολάδου, κρασιού, ή άλλων τοπικών προϊόντων που παράλληλα θα αναδείκνυαν και θα προωθούσαν την τοπική παραγωγή στο εξωτερικό.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι παραπάνω μορφές τουρισμού μπορούν να αποτελέσουν τρόπο προσέλκυση περισσότερων τουριστών καθώς και να αποτελέσουν πηγή έξτρα εισοδήματος για αγρότες και πολυαπασχολούμενους. Αυτό συμβαίνει διότι συνήθως όποιος απασχολείται με αυτές τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού ο τουρισμός δεν είναι πρωτεύον επάγγελμα αλλά αποτέλεσμα αναζήτησης επιπλέον εισοδήματος. Ιδιαίτερα οι γαστρονομικές περιηγήσεις μπορούν να συνδυαστούν και με τον μαζικό τουρισμό ενώ παράλληλα μπορούν να συντελέσουν στην προώθηση παραδοσιακών προϊόντων βιολογικών ή μη. Το ιδιαίτερα μεγάλο ενδιαφέρον από πλευράς τουριστών και η έλλειψη προσφοράς τέτοιων εναλλακτικών λύσεων οδηγούν στο συμπέρασμα ότι αξίζει η προσπάθεια δημιουργίας μιας καλά οργανωμένης μονάδας που να προσφέρει άλλου είδους δραστηριότητες και εναλλακτικές λύσεις από αυτές που προσφέρει ο μαζικός τουρισμός.

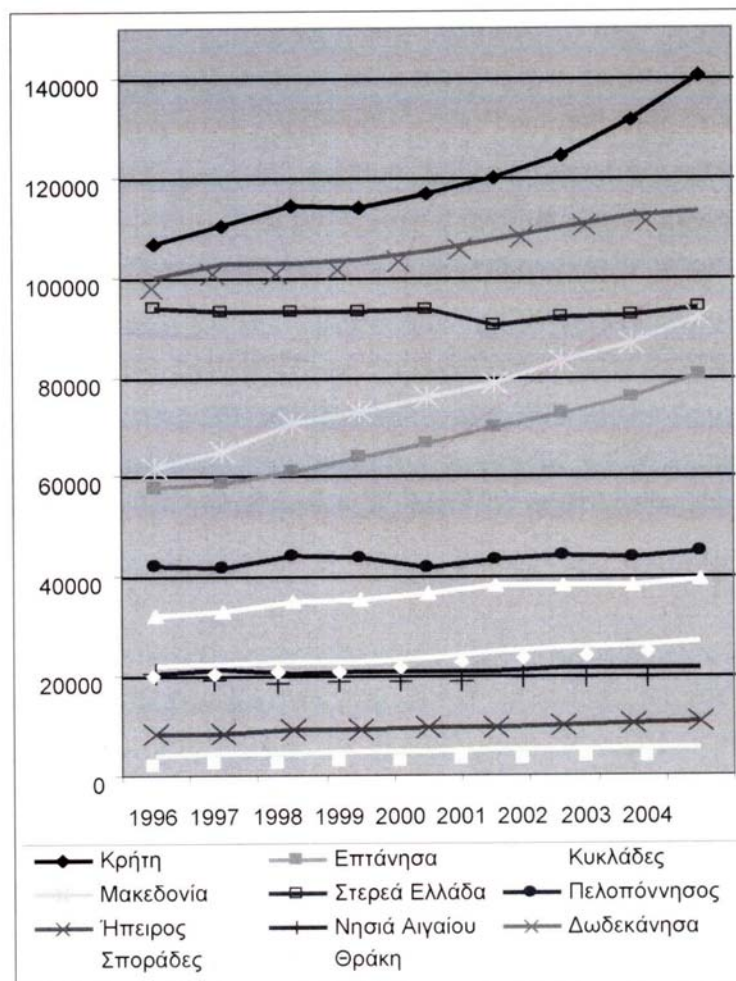
5.3 Ξενοδοχειακές μονάδες Κρήτης

Η ραγδαία αύξηση του τουρισμού επηρέασε ως φυσικό επακόλουθο και την αύξηση του συνολικού αριθμού κλινών όπως φαίνεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί. Έτσι για την Κρήτη είχαμε αύξηση περίπου 31,27% από το 1996 έως το 2004 ενώ για την υπόλοιπη Ελλάδα είχαμε αύξηση 21,77%. Η μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση ήταν στη Μακεδονία η οποία όμως απέχει πολύ από την Κρήτη όσον αφορά τον συνολικό αριθμό κρεβατιών.

Ειδικότερα στη μελέτη «Ξενοδοχειακές Μονάδες Κρήτης: Επιδόσεις και προτάσεις ανάπτυξης», που διενέργησε από τον κ. Κωνσταντίνο Ζοπουνίδη, Καθηγητή του τμήματος Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης του Πολυτεχνείου Κρήτης, σε συνεργασία με την κ. Σοφία Πετρόχειλου στο Εργαστήριο Συστημάτων Χρηματοοικονομικής Διοίκησης μελετήθηκαν 227 Κρητικές ξενοδοχειακές επιχειρήσεις κατηγορίας lux, Α', Β' και Γ' εμφανίζονται στις πρώτες θέσεις υπερφαλαγγίζοντας ξενοδοχειακές μονάδες κατηγορίας Β', Α' αλλά και Lux πολύ μεγαλύτερου μεγέθους σε αριθμό κλινών, προσφερόμενες υπηρεσίες και κεφάλαιο.

Αυτό συμβαίνει λόγω των πολλών λειτουργικών εξόδων που εμφανίζουν τα ξενοδοχεία υψηλότερων κατηγοριών, καθώς και των βραχυπρόθεσμων δανείων που αναλαμβάνουν για την πραγματοποίηση επενδύσεων που θα αυξήσουν τις παροχές προς τους πελάτες τους, πράγμα το οποίο επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία των ισολογισμών και των αποτελεσμάτων χρήσης των επιχειρήσεων.

Αριθμός κρεβατιών ανά περιοχή

Έτσι παρόλο που οι ξενοδοχειακές μονάδες κατηγορίας Γ' παρουσιάζουν χαμηλότερα κέρδη από εκείνα των ξενοδοχείων υψηλότερων κατηγοριών, εντούτοις με μικρότερη δανειακή επιβάρυνση και χαμηλότερα λειτουργικά έξοδα.

Επίσης σύμφωνα με την έρευνα είναι απαραίτητο να υπάρξουν νέα τουριστικά προϊόντα που θα μπορέσουν να ανταποκριθούν στη σημερινή συγκυρία. Αυτό θα καταστεί εφικτό με:

- α) ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε περιοχής (οικοσυστήματα, πολιτιστικοί πόροι, παραδοσιακά τοπικά προϊόντα, θαλάσσιες διαδρομές κ.α)
- β) επιθετική επικοινωνιακή πολιτική (δημόσιες σχέσεις κ.λ.π.) για την προβολή και προώθηση των θεματικών τουριστικών προϊόντων στην αγορά (διαδικτυακοί τόποι, συστήματα κρατήσεων),
- γ) διασύνδεση των τουριστικών πόρων (μεταξύ περιοχών της Κρήτης) και δημιουργία θεματικών δικτύων ανά μορφή τουρισμού
- δ) προσαρμογή των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων σε ποιοτικές προδιαγραφές πιστοποίησης ποιότητας
- ε) δικτύωση των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων με κοινή δράση προβολής και προώθησης (clustering)
- στ) ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων με σεβασμό στη διατήρηση της αυθεντικότητας και της ιδιαιτερότητας της κάθε περιοχής
- ζ) εισαγωγή νέων τεχνολογιών στις τουριστικές επιχειρήσεις με ταυτόχρονη κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού.

Προβλέψεις – Εκτιμήσεις: Σύμφωνα με την ανάλυση Απριλίου – Μαΐου 2005 της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος οι αφίξεις τουριστών στην Ελλάδα αναμένεται να αυξηθούν κατά 7,5% υπερβαίνοντας τα 13,5 εκατομμύρια και τα 14 εκατομμύρια το 2006. οι παράγοντες ενίσχυσης είναι η παρακαταθήκη των Ολυμπιακών Αγώνων σε όρους υποδομής και προβολής, η αναβάθμιση των τουριστικών υπηρεσιών καθώς και η ανανεωμένη διαφημιστική εκστρατεία. Ωστόσο, για να διατηρηθεί ανοδική η πορεία του ελληνικού τουρισμού απαιτείται βελτίωση της ανταγωνιστικότητας σε όρους τιμών – η επιδείνωση της οποίας στην παρούσα φάση αντισταθμίζει σε κάποιο βαθμό την αναβάθμιση όσον αφορά την υποδομή και την προβολή.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι ανάγκη να γίνουν διαρθρωτικές ενέργειες όσον αφορά τον τουρισμό σαν σύνολο. Οι ενέργειες αυτές πρέπει να είναι συντονισμένες και πρέπει να συμμετέχουν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς στην επίτευξη ενός κοινού στόχου.

Πρέπει να αποφευχθούν οι αποσπασματικές ενέργειες του παρελθόντος. Όσον αφορά τον τουρισμό όπως τον ξέρουμε στο νησί μας, δηλαδή ως μαζικό τουρισμό, πρέπει να δρομολογηθούν μια σειρά από επεμβάσεις ώστε να διορθωθούν πολλά προβλήματα και ελλείψεις. Αυτά αφορούν τις υποδομές, τις ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, τη σήμανση, την εξυπηρέτηση στα λεωφορεία και τα ταξί και την καθαριότητα.

Η καθαρότητα εξαρτάται από τον σεβασμό που δείχνει ο καθένας στο περιβάλλον και από την πολιτεία που συνεισφέρει με έργα και υποδομές όπως βιολογικούς καθαρισμούς κ.α.

Σημαντικός παράγοντας παραμένει και η προώθηση του τουρισμού με καλά οργανωμένες κινήσεις μέσω μεγάλων τουριστικών γραφείων. Είναι αναγκαίο όλοι να καταλάβουν ότι τα οφέλη από τον τουρισμό έρχονται μακροχρόνια και όχι βραχυπρόθεσμα και κερδοσκοπικά.

Απαραίτητο θεωρείται πλέον στις μέρες μας να δοθεί έμφαση και σε άλλα είδη τουρισμού. Αυτό θα συντελέσει στο να δοθούν ευκαιρίες ανάπτυξης και σε άλλες περιοχές που στερούνται υποδομές μαζικού τουρισμού.

Επίσης με τον τρόπο αυτό θα διευρυνθεί η τουριστική περίοδος και θα ευνοηθούν με επιπλέον εισόδημα (ανάλογα με την μορφή εναλλακτικού τουρισμού) και σε άλλες ομάδες πληθυσμού από τον τουρισμό.

Σίγουρα ο κατάλληλος προγραμματισμός είναι αναγκαίος και πρέπει να γίνει άμεσα καθώς ο μαζικός τουρισμός φαίνεται να φτάνει σε σημείο κορεσμού. Εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να θεωρηθούν ο οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο χειμερινός τουρισμός, ο ορεινός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός, ο κοινωνικός τουρισμός κ.α. Επίσης ήπιες μορφές εναλλακτικού

τουρισμού μπορούν να χαρακτηριστούν ως “Win Win Case” για τους επισκέπτες και τους υποδεχόμενους ντόπιους πληθυσμούς.

Σε συνέχεια αυτών, σε πρόσφατη μελέτη που πραγματοποιήθηκε από την εταιρεία ICAP A.E., στις 16-11-2007, στο Αναπτυξιακό Συνέδριο που οργάνωσε το Επιμελητήριο Ηρακλείου, μεταξύ άλλων αναφέρθηκαν τα παρακάτω συμπεράσματα:

Τα δυνατά σημεία της Κρήτης είναι:

- Η ποικιλία του φυσικού της περιβάλλοντος.
- Η πολιτιστική της παράδοση.
- Η δημογραφική της ανανέωση.
- Το ότι αποτελεί σημαντικό παραθεριστικό κέντρο.
- Η πλούσια αγροτική παραγωγή της.
- Οι υπάρχουσες υποδομές έρευνας.
- Το χαμηλό επίπεδο ανεργίας και
- Τα τοπικά χαρακτηριστικά κουλτούρας, τα ήθη και τα έθιμά της.

Οι αδυναμίες της επικεντρώνονται:

- Στο ενεργειακό πρόβλημα.
- Στην έλλειψη χωροθετημένων βιομηχανικών και επιχειρηματικών περιοχών.
- Στην έλλειψη πανεπιστημιακού τμήματος τουριστικής εκπαίδευσης.
- Στο κόστος των εμπορευματικών μεταφορών.
- Στις ενδοπεριφερειακές ανισότητες.
- Στην κατακερματισμένη επιχειρηματική δραστηριότητα
- Στις ελλείψεις στις υποδομές.

Οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται για την Κρήτη αφορούν:

- Στην αξιοποίηση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων.
- Στη δημιουργία διεθνούς διαμετακομιστικού κέντρου στα νότια του νησιού.
- Στην ολοκλήρωση έργων υποδομής.
- Στην ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού.
- Στην ενίσχυση του καινοτομικού προφίλ της Κρήτης.

- Στην ανάπτυξη εξωστρέφειας και διεθνών συνεργασιών.

Υπάρχουν όμως και απειλές κι αυτές έχουν να κάνουν με:

- Τη μη ισορροπημένη ανάπτυξης της.
- Το νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον που διαμορφώνεται για τα αγροτικά προϊόντα.
- Την ανάδειξη νέων τουριστικών προορισμών σε ανταγωνίστριες χώρες.
- Την περιβαλλοντική επιβάρυνση.

Όπως προκύπτει και από τη μελέτη ο τουρισμός είναι η ατμομηχανή της Κρητικής οικονομίας αλλά φαίνονται σε αυτόν σημάδια υπερβάλλουσας προσφοράς με τις κλίνες και τα ξενοδοχεία να αυξάνονται με ταχύτερο ρυθμό από τις διανυκτερεύσεις.

Από την άλλη πλευρά υπηρεσίες συνδεδεμένες με τον τουρισμό όπως οι ενοικιάσεις αυτοκινήτων, τα ταξιδιωτικά πρακτορεία και η ψυχαγωγία είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες και παρουσιάζουν δυναμική.

Ο αγροτικός τομέας είναι σημαντικός για την Περιφέρεια μας αλλά φθίνει ως οικονομική δραστηριότητα. Ακόμα η μεταποίηση είναι μικρής βαρύτητας για την Κρητική οικονομία και εντάσσεται σε κλάδους χαμηλής τεχνολογίας παρουσιάζοντας παρόλα αυτά κάποια δυναμική.

Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι η Κρήτη είναι σημαντικό κέντρο έρευνας και ανάπτυξης με το υψηλότερο μερίδιο δαπάνης ως προς το ΑΕΠ από όλες τις Περιφέρειες της Χώρας και μεγαλύτερη βαρύτητα στην απασχόληση.

Ωστόσο οι επιχειρήσεις του τόπου έχουν άγνοια για τις τεχνολογίες που αναπτύσσονται από ερευνητικά κέντρα της Κρήτης.

Το νησί μας, φαίνεται να υπερτερεί ελαφρά σε ρυθμό ανάπτυξης σε επίπεδο χώρας. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης την περίοδο 2001-2004 για την Ελλάδα ήταν, 4,69% ενώ στην Κρήτη 4,78%.

Ανά νομό η εικόνα του ρυθμού ανάπτυξης έχει ως εξής: Ηράκλειο 5,42%, Λασιθί 3,82%, Ρέθυμνο 4,03% και Χανιά 4,40%.

Η ανεργία στο νησί κυμαίνεται πάντως σε χαμηλότερα επίπεδα από ότι σε άλλες περιοχές της Ελλάδας αλλά παρουσιάζει πιο έντονες εποχιακές διαφορές.

Είναι ενδιαφέρον ακόμα το στοιχείο ότι η Κρήτη έχει περισσότερο νεανικό πληθυσμό αλλά από αυτόν το ποσοστό με μέση και ανώτερη εκπαίδευση είναι ελαφρώς χαμηλότερο από εκείνο της Χώρας μας.

Σύμφωνα με την ανάλυση εισροών και εκροών ο κλάδος των τροφίμων και ποτών, η γεωργία και κτηνοτροφία και διάφορες υπηρεσίες δημιουργούν τα υψηλότερα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στην υπόλοιπη οικονομία ενώ σύμφωνα με την ανάλυση δυναμικών κλάδων **οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη βαρύτητα στην Κρήτη από τη Χώρα είναι:**

- Ο τουρισμός.
- Οι δραστηριότητες που συνδέονται με τον τουρισμό.
- Η έρευνα και η ανάπτυξη.
- Η γεωργία και η κτηνοτροφία
- Οι κατασκευές

Τέλος προτείνεται οι επιχειρήσεις της Περιφέρειας να κατευθυνθούν στον εκσυγχρονισμό της λειτουργίας τους με:

- Αύξηση της προστιθέμενης αξίας από τα παραγόμενα προϊόντα τους.
- Βελτίωση και τυποποίηση των αγροτικών προϊόντων με σκοπό τη γεωγραφική αναγνώριση τους.
- Ανάπτυξη κλάδων που χαρακτηρίζονται από ένταση κεφαλαίου και τεχνολογίας και αξιοποιούν εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό.
- Εξειδίκευση των επιχειρήσεων που εντάσσονται σε κλάδους μεσαίας ή χαμηλής τεχνολογίας σε επιμέρους προϊόντα στα οποία μπορούν να αποκτήσουν ένα πλεονέκτημα απέναντι σε χώρες χαμηλού κόστους εργασίας δίνοντας έμφαση στην υψηλότερη ποιότητα ή τις αυτοματοποιημένες γραμμές παραγωγής ή την εξειδικευμένη εργασία.

Ακόμα προτείνεται:

- Η δημιουργία οργανωμένων μονάδων με μεγαλύτερο μέγεθος και σύγχρονες μονάδες παραγωγής.
- Στενότερη συνεργασία με φορείς έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης για την αξιοποίηση καινοτομιών σε προϊόντα και παραγωγικές διαδικασίες.
- Δημιουργία δικτύων ομοειδών ή συμπληρωματικών επιχειρήσεων
- Καλύτερη οργάνωση του μάρκετινγκ για την προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών.
- Αναπροσανατολισμός των επιχειρήσεων σε νέα προϊόντα και υπηρεσίες που αξιοποιούν τις αλλαγές στις προτιμήσεις των καταναλωτών.
- Αναβάθμιση των μονάδων τουρισμού με έμφαση στον εκσυγχρονισμό των εγκαταστάσεων, την παροχή υπηρεσιών που δεν σχετίζονται απαραίτητα με το θερινό τουρισμό και το υψηλό επίπεδο εξυπηρέτησης.

Οι δημόσιοι φορείς από την άλλη πλευρά πρέπει, να υποστηρίξουν την τοπική οικονομία με την βελτίωση των υποδομών δίνοντας έμφαση σε:

- Επενδύσεις στο οδικό δίκτυο για την ενίσχυση των συναλλαγών εντός Κρήτης, τον περιορισμό του μεταφορικού κόστους και τη σύνδεση των απομακρυσμένων περιοχών με τα αστικά κέντρα.
- Επέκταση αεροδρομίων και αναβάθμιση των συνοδευτικών υπηρεσιών και της εικόνας τους. Επίσης
- Διερεύνηση της δυνατότητας και των προϋποθέσεων ανάπτυξης του αεροδρομίου του Ηρακλείου ως ενδιαμέσου σταθμού εναέριας σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Χωρών και των χωρών της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής.
- Διερεύνηση της σκοπιμότητας δημιουργίας γραμμών θαλάσσιας σύνδεσης της Κρήτης με χώρες όπως η Ιταλία, η Τουρκία, Αίγυπτος και Ισραήλ.

- Βελτίωση των τουριστικών υποδομών, συντήρηση και αναστύλωση των πολιτιστικών μας μνημείων.
- Επενδύσεις σε τηλεπικοινωνιακές υποδομές και ειδικότερα σε ευρυζωνικά δίκτυα.
- Επενδύσεις στα δίκτυα μεταφοράς της ενέργειας εσωτερικά στην Κρήτη.
- Ενημέρωση των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων για φωτοβολταϊκά και αιολικές μονάδες.
- Επανεξέταση της σκοπιμότητας διασύνδεσης του δικτύου ενέργειας της Κρήτης με την ηπειρωτική Ελλάδα.
- Έλεγχος της τήρησης των κανόνων για την ποιότητα, υγιεινή και προέλευση των προϊόντων.
- Τήρηση των ελεγκτικών μηχανισμών για την αποφυγή λειτουργίας παράνομων καταλυμάτων.
- Αντιμετώπιση της αυθαίρετης δόμησης και τήρηση κανόνων σε συντελεστές κάλυψης και δόμησης.
- Περιορισμός της γραφειοκρατίας που αποθαρρύνει την επιχειρηματική δραστηριότητα με την απλοποίηση και επιτάχυνση των διαδικασιών για την εξυπηρέτηση των πολιτών και των επιχειρήσεων.
- Προγράμματα κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού σε ανερχόμενους κλάδους και ειδικότητες.
- Προώθηση της συνεργασίας των τοπικών ερευνητικών κέντρων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με τις επιχειρήσεις για την αξιοποίηση των σχετικών τεχνολογιών που αναπτύσσονται.
- Δημιουργία τμημάτων τουριστικής εκπαίδευσης στα τοπικά εκπαιδευτικά ιδρύματα.
- Προώθηση ονομασίας προέλευσης ή και γεωγραφικής ένδειξης για τα προϊόντα της Κρήτης.

- Προσέλκυση ξένων επενδύσεων με την κατάλληλα προβολή των πλεονεκτημάτων της περιφέρειας καθώς και με την παροχή κινήτρων από την Πολιτεία.
- Προβολή και διαφήμιση της Κρήτης ως τουριστικού προορισμού.
- Μέριμνα για τη διαχείριση των αποβλήτων και απορριμμάτων.
- Χωροταξικός σχεδιασμός για τη διάκριση των περιοχών βιομηχανικής, οικιστικής, τουριστικής και εμπορικής δραστηριότητας.
- Προστασία ελευθέρων και δημόσιων χώρων, ελεύθερη πρόσβαση στις παραλίες, μέριμνα για πάρκα, χώρους αναψυχής, χώρους στάθμευσης, πεζοδρόμια.
- Αποτελεσματική προστασία δασικών εκτάσεων και περιοχών με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος και σπάνια γλωρίδα και πανίδα και οργανωμένη και ελεγχόμενη αξιοποίηση τους ελαχιστοποιώντας την επιβάρυνση του περιβάλλοντος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μπριασούλη, Ε., «Σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης : χαρακτηριστικές προσεγγίσεις», στο «Τουριστική ανάπτυξη – Πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις», Εξάντας, 2000, (επ. Π. Τσάρτας).

Ένωση Ξενοδόχων Νομού Ηρακλείου, «Στρατηγική Ανάλυση προοπτικών τουρισμού Κρήτης», 2001.

ΕΚΚΕ – ΕΟΤ, «Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στους Νομούς Κέρκυρας και Λασιθίου », Αθήνα 1995, (Επ. Π. Τσάρτας)

Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης της Περιφέρειας Κρήτης 2000 – 2006

Συμπλήρωμα Προγραμματισμού Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Κρήτης 2000 – 2006, Ιούνιος 2001

Γαγάνης, Χρ., «Μια προσέγγιση στα προβλήματα της τουριστικής θεώρησης – Βασικά Στατιστικά στοιχεία του τουρισμού της Κρήτης », Κρήτη 2004, (Επ. Κ. Ζοπουνίδης, Χρ. Γαγάνης)

Γαγάνης, Χρ., «Μια προσέγγιση στα προβλήματα της τουριστικής θεώρησης – Η Σημερινή Κατάσταση στον Τουρισμό και Προτάσεις για την Ανάπτυξη του », Κρήτη 2004, (Επ. Γ. Παπατζανής)

Γαγάνης, Χρ., «Μια προσέγγιση στα προβλήματα της τουριστικής θεώρησης - Δυνατότητες και Προοπτικές του Τουρισμού στην Κρήτη», Κρήτη 2004, (Επ. Γ. Μπαουράκης, Κ. Ζοπουνίδης)